

VITÁRI ZSOLT

A Hitlerjugend külkapcsolatai 1933 és 1939 között. II.*

A külkapcsolatok formái

Az 1930-as évek elején Európában a Hitlerjugendhez (HJ) hasonló szervezet, a szovjet Komszomolt leszámítva, csak Olaszországban és Magyarországon létezett, majd az 1940-es évekre máshol is kiépült (Romániában, Bulgáriában stb.). A Hitlerjugend azonban büszkén hangoztatta, hogy míg ezek a szervezetek – vagyis a Ballila és a Levente – kényszerszervezetek voltak, addig a Hitlerjugend önkéntes alapon szerveződött.¹ Ez azonban csak elviekben volt így, hiszen a nevezett alakulat már folyamatosan beolvasztotta magába a többi, s egyáltalán nem leplezte egyeduralmi igényét. Különleges volt viszont a Hitlerjugend abban, hogy igen szerteágazó, a társadalmi lét szinte minden területére kiterjedő tevékenységet folytatott. Külföldre irányuló szervezett munkája pedig egyedülálló volt, hiszen túlmutatott az örökölt formákon, sőt innovatív jelleget öltött.

Az 1933-as évben jelentős visszaesés következett be a német ifjúság külföldre irányuló tevékenységében, ám egyúttal hatalmas minőségi változás is történt, mivel az egyéni és csoportos kapcsolattartás és az anyagi támogatás mellett a kölcsönös munka egész palettája alakult ki, s korábban nem alkalmazott formák is megjelentek. 1933 után az igazán jelentős változás az volt, hogy a Hitlerjugend a némettség gondozása mellett fokozatosan ugyan,

* A tanulmány első része a Múltunk 2011/4. számában olvasható, az MTA Bolyai János Fialat Kutatói Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Arbeit der Reichsjugendführung. *Völkische Beobachter* (VB), 1934. augusztus 15. Bundesarchiv (BArch), NS 5/VI/427. 8.

de nagymértékben nyitott az idegen nemzetiségű fiatalok megismerése s önmaga megismertetése érdekében. Már nemcsak kölcsönös látogatásokról volt szó, hanem például gazdasági és sportegyttműködésről is, s e kapcsolatok ápolásában és fejlesztésében részt vett a modern média, a rádió. A hivatalos ifjúsági kapcsolatépítési programok olyan pompával, ceremóniával zajlottak, mint korábban soha, s ez is azt mutatta, hogy azokat az államközi kapcsolatok részének tekintik. Tehát felértékelték az ifjúság szerepét, egyúttal azonban a nagypolitika eszközévé degradálták a fiatalokat.

Határvidék

„Meg kell tanítanunk nekik (a határvidéki németeknek – V. Zs.), hogy szükség esetén rájuk kényszerítjük felfogásunkat és hitünket” – hangzott a Hitlerjugend 1933 előtti legfőbb „külpolitikai” iránymutatása, s az azt követő időszak csak részben módosította ezt a célt. A határ menti zóna továbbra is elsődleges maradt, de egyre fontosabbak lettek azok a távolabbi területek is, ahol a németiséget – főként a fiatalokat – egyre szorosabban a németországi ifjúsághoz akarták kötni, természetesen nemzetiszocialista szellemben. A „határvidék” és a „határvidéki utak” fogalma szintén a német ifjúsági mozgalomtól átvett frazeológia volt, amelyet a HJ következetesen alkalmazott. A határvidéki és külföldi utakat a Hitlerjugend tulajdonképpen szolgálatnak tekintette, több céllal is: fontos volt a saját haza, különösen a határvidékek megismerése (de nem a természeti szépségek, hanem az ott élő nép miatt), majd az országon kívüli határvidékekkel, illetve a még távolabbi területekkel való megismerkedés, de egyúttal a testi nevelés, a testi frissesség fejlesztése is.²

„Meg kell teremtenünk azt a politikai gondolkodást, amely a határtérségben államunk legexponáltabb részét látja. A múlt libe-

² Anweisung Nr. 1. und Rundschreiben Nr. 2 des HJ-Grenzlandamtes, 1931. augusztus. BArch. NS 26/364.; Balduz von Schirach: *Die Hitlerjugend. Idee und Gestalt.* Zeitgeschichte Verlag und Vertrieb, Berlin, 1934. 162.; Die Fahrt. *HJ-Führerdienst*, 1937. április.

rális–marxista időszakában elhanyagolták a határt. Mi, nemzeti-szocialisták, a népiségi erő kifejtés falát fogjuk létrehozni államhatárunk azon részein, amelyek nem német államoktól választanak el bennünket, vagyis a birodalmi területünknek ezt a részét népesség- és védpolitikailag, kulturálisan, szociálisan és gazdaságilag tesszük a legerősebbé, mert állandóan idegen befolyásnak van kitéve. A Hitlerjugendnek erre kell nevelnie az ifjú generációt. Akkor a határon teljesített szolgálatot nem büntetésként, hanem becsületbeli szolgálatként fogják majd fel.”³ „Nem az ádáz szomszéd a hibás azért, mert határharcot folytatunk, nem, mert amíg léteznek népek, a határon folyó harc a népiségi élet folytonos és természetes jelensége lesz. (...) Fiainkat és lányainkat el kell juttatni arra a felismerésre, hogy a nép élő organizmus, amelynek legjobb és legegészségesebb erejét ott kell bevetnie, ahol ez az élő néptest egy másik, idegen néptesttel ütközik össze, és idegen agitáció és megfigyelés alatt áll.”⁴

A HJ elsődleges és földrajzilag legközelebbi teendői tehát a határvidéken voltak, ahol a népi szubsztancia megtartása és erősítése volt a feladat, mivel az ezt „gyengítő hatások” itt jelentkeztek más népek részéről. Ráadásul a Német Birodalom határai egyik égtáj felé sem estek egybe a német etnikai „néphatárokkal”, vagyis a birodalmi határokon kívül élő néprészek támogatása kulcsfontosságú volt. Az egységes és összefüggő német „néptalaj” megteremtésének azonban az volt az elsődleges feltétele, hogy a határokon belüli német „néperőt” olyan mértékűre emeljék, hogy könnyedén felvegye a versenyt és a „harcot” más népeknek a németiség „gyengítésére” irányuló törekvéseivel, s ezáltal is biztos alapot teremtsen a németiség előretolt bástyáinak. Ez a harc azonban nem belátható időn belül megvívandó és végleges eredménnyel kecsegtető folyamat volt, hanem permanens állapot, vagyis az „élettér” és a „néptalaj” védelme állandó jellegű kötelezettséget rótt a németiségre, azon belül is az ifjúságra. Ezért elsőrangú fel-

³ *Informationsdienst* (des Grenz- und Auslandsamtes der RfJ), 1937/3. (1937. november 20.) 1. Idézi: Christoph PALLASKE: *Die Hitlerjugend der freien Stadt Danzig 1926–1939*. Waxmann Verlag, Münster, 1999. 92.

⁴ *Informationsdienst* (des Grenz- und Auslandsamtes der Reichsjugendführung – RfJ), 1937/4. (1937. december 5.) 2. Uo. 92–93.

adat volt, hogy a néppolitikai nevelés során a fiatalokat megismertessék a „világ biológiai rendjével”, hogy végcélként megvalósulhasson a 100 milliós nemzetiszocialista népközösség. A nevelést megkönnyítette, hogy a Führer maga is határ menti német volt, így ennek hangoztatása a fiatalság körében még nagyobb fogékonyságot generált a téma iránt. Mindezzel párhuzamosan a határok túloldalán élő német ifjúság körében is be kellett indítani az egységesedés és a nemzetiszocialista *Gleichschaltung* folyamatát, hiszen a határvidéki célkitűzések csak így vezethettek eredményre. Összességében tehát a néppolitikai gondolat a nemzetiszocialista gondolkodás alapját képezte: „Csak akkor biztosított az egyes németek élete, ha a nemzet egészében helytáll létéért.” (Rudolf Hess).⁵

A határvidéki tevékenység a birodalommal határos vidéken élő német népiség „megóvását és erősítését” célozta meg, hogy lehetővé tegyék a „határok nélküli nép” (*Volk ohne Grenzen*) fennmaradását. A náci logika szerint először ugyanis a németiség magterületét kellett biztosítani a birodalmi határokig terjedő terület utolsó négyzetcentiméterén is, itt kellett leküzdeni az idegen népiségi befolyást, s ez teremtette meg azt a kedvező, zárt egységet sugárzó, biológiai és dinamikus alapot, ahonnan az előretolt bástyákat is védeni tudták. Vagyis a néphatárok eltolása, azok idegen népek számára kedvezőtlen megváltoztatása a határok tényleges megváltoztatásával szemben hosszú hatású eredményeket hozhatott, de egyben örökös éberséget is igényelt. Az egységes néphatárok megteremtése pedig jó kiindulópontot jelenthetett a tényleges országhatárok és a néphatárok egybeillesztésére is.⁶ A „határ-

⁵ *Informationsdienst*, 1937/1. 1937. október 15. 1–5. BArch. NSD 43/21. 112755–112756.; *Grenzpolitischer Arbeitsbericht*. 1–5. BArch. NSD 43/21. 112756–112757.; *Volkspolitischer Lagebericht*. BArch. NSD 43/21. 112758–112759.; *Arbeitsblätter*. Herausgegeben von der Grenz- und Auslandsabteilung des Gebietes Westfalen. Folge 1. Münster, 1937. november 20. Streng vertraulich! 6.

⁶ *Arbeitsblätter*. Herausgegeben von der Grenz- und Auslandsabteilung des Gebietes Westfalen. Folge 1, Münster, 1937. november 20. Streng vertraulich! 3–4.; Hitlerjugend–Bund Deutscher Mädel. (HJ–BDM.) Gebiet–Obergau 3 Berlin, Grenz und Auslandsabteilung. Schulungsbrief. November 1937. 1. – „Az a HJ-vezető, aki fiait Németországon keresztül vezet, és hazájuk iránt lelkesíti őket, politikus a szó legnemesebb értelmében. A fiúk menetelése a német vidékeken szükségszerűen Adolf Hitlerhez és a nemzetiszocializmushoz tereli őket. A HJ soraiban ma felnövő generációnak nincs szüksége politikai felvilágosításra, ha-

vidéki harcot” csak a teljes német néppel együtt lehetett sikeresen megvívni; ha ugyanis a „néptest” gyenge volt, s emiatt nem adott kellő támaszt, az „előretörő idegen népiségi befolyás” akár a határok német szempontból kedvezőtlen megváltoztatását is előidézhetette. A határvidéki munka tudatosítása az után is fontos volt az egyes néptársak életében, hogy a Hitlerjugendet elhagyták. Felkészítették és megismertették őket a „népiségi harcban” való helytállás különböző formáival: német parasztok összefogása, hogy egy elárverezendő német birtok ne kerülhessen például lengyel tulajdonba; a német szervezetekre való szavazás; gyerekek utaztatása akár háromórnyi távolságra is, ha csak egy fő hiányzik is az iskolában a német osztály elindításához; a párválasztás alárendelése a népiségi érdekeknek; a német orvos települjön a német népiségi területekre, hogy ne kelljen más nemzetiségű, esetleg zsidó orvoshoz járniuk a németeknek; német dalok, kultúra és beszéd vállalása még ellenséges középorkban is; német szolgálólányok alkalmazása. Vagyis a „népiségi harc” több volt, mint a nyelvért folytatott harc, az egész „élettéért” harcoltak: a földért, a munkahelyért, a gazdasági felemelkedésért, a német nyelvért, a nevelésért, a kultúráért, az egyházért, a politikai öngazgatásért és az államvezetésbe való beleszólásért. Felhívták a figyelmet rá, hogy az éberség állandó követelmény, hiszen az ellenséges népiség láthatatlanul és hallhatatlanul, lassan előrehaladva dolgozik. Hangsúlyozták viszont: ennek nem az a lényege, hogy másokat áttérítsenek a német néphez, és őket germanizálják, hanem csak az a cél, hogy minden néptársban erősítsék a népiségi gondolatot és értékeket, s világos döntésre kényszerítsék azokat, akik kényelemből, nyárspolgárságból eddig lusták vagy gyávák voltak dönteni. Ezeket az ingadozókat azonban maradéktalanul meg kellett nyerni. 1933 előtt ugyanis jelentős talaj csúszott ki a német nép alól, s ezt a folyamatot csak a nemzetiszocializmusba és a birodala-

nem csakis világnézetre nevelésre. Minél inkább megtanulják ezek a fiúk, hogy szemlélődjenek, annál szilárdabban ragaszkodnak a nép belső törvényéhez. Még ha kötelességeik kiterjedtebbek is, mint minden más előttük élt nemzedéknek, még sincs határa annak a belső szenvedélynek, amivel népüket szolgálják.” (Grenzlandmarsch durch Pommern der Banne 93 und 411. 1000 Hitlerjugenden marschieren durch Ostpommern zur Reichsgrenze 1937. július 12–28. Deutsche Bücherei [DB] 1938 A 10569.)

lomba vetett bizalom fordította meg, ez adott erős támaszt a népcsoportoknak. Ez a hit pedig akkor lehetett igazán erős támasz, ha a német birodalmi és azon túli „néptársak” mindegyike tisztában van a határvidék és a német népiség jelentőségével.⁷

A tervszerű határvidéki tevékenység során a következő szempontokat kellett figyelembe venni: a tér feltételeinek rögzítését és indoklását, vagyis a természeti fekvést és az ebből eredő népiséget; a történeti fejlődést; a határvidék pillanatnyi helyzetét és az ott jelentkező feladatokat; a határvidéki utakat; a határvidéki tevékenység gyakorlati hatását és a vidékszolgálatot.⁸ E célból alakították ki a német határtól 30–50 kilométer szélességben a határsávot (*Grenzgürtel*), amely tulajdonképpen a határvidéki munka elsődleges területét jelölte ki. 1936-tól azonban már csak a Kelet-Poroszországba, Posen–Nyugat-Poroszországba, Felső-Sziléziába és a Bajor-erdő felé irányuló utak minősültek határvidékieknek.⁹ Ennek oka valószínűleg az volt, hogy a nyugati hatalmakkal konfrontatívabb lett a külpolitika.

A Határvidéki és Külügyi Hivatal (*Grenz- und Auslandsamt*) minden törekvése ellenére sem alakult ki azonban egyensúly a határvidéki utak esetében, mivel Kelet-Poroszország és környéke a kiránduló HJ-csoportoktól kevés figyelmet kapott. Emiatt a hivatal igyekezett irányítani őket: a csoportok figyelmébe ajánlotta

⁷ HJ-BDM, Gebiet-Obergau 3 Berlin, Grenz- und Auslandsabteilung, Schulungsbrief 1938. április. 1–3.; Volkstumsarbeit im Grenzgebiet. In: Unsere Volkstumsarbeit. DB 1938 A 10393. 18–19.; Günter KAUFMANN: Politische Jugend – volksdeutsche Jugend. *Wille und Macht*, 1934/11. 1–5. – Mindenesetre a kérdésben továbbra is jelen voltak a korábbi Mitteleuropa-diskurzus régi elemei. Günter Kaufmann 1933-ban maga is azt hangoztatta, hogy szimpla védmunkával nem lehet történelmi missziót teljesíteni, s a végső cél csakis az lehet, hogy a magnémet-ség, a külföldi németséget összekötő kapocsként használva, a föderaliztikusan berendezendő Közép-Európa élére áll majd. (Günter KAUFMANN: Außenpolitik im Dritten Reich. 2. Der volksdeutsche Gedanke in der Außenpolitik. *Wille und Macht*, 1933/12–13. 7–10.; Vö. ORMOS Mária: *Közép-Európa. Volt? Van? Lesz?* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007; So arbeitet die RJF. VI.: Das Grenz- und Auslandsamt. *Die HJ*, 1937/46. 1937. november 13. 7.; Bruno BREHM: Sprache der Jugend. *Wille und Macht*, 1938/1. 5–8.

⁸ Grenzlandarbeit des BDM. In: *Wir Deutschen Mädel*. Jahrbuch des BDM 1935. 183. Idézi: Gizela MILLER-KIPP (Hg.): „Auch Du gehörst dem Führer”. Die Geschichte des Bundes Deutscher Mädel (BDM) in Quellen und Dokumenten. Juventa, Weinheim–München, 2002. 79. dokumentum. 208–209.

⁹ BArch. NS 26/338.

a Niederung, Memel, Mazuri-tavak és Danzig környéki, valamint a visztulai területeket. E tevékenység elősegítése érdekében a HJ kelet-poroszországi területe különleges táborkokban felkészített kísérőket adott minden csoport mellé.¹⁰

Az utak száma folyamatosan emelkedett. Blohm adata szerint 1933-ban 54 000, 1937-ben pedig már 118 000 fiatal látogatott ilyen körzetekbe. 1937-ben a határvidéki utak 23%-a Kelet-Poroszországot, 16%-a pedig Sziléziát tekintette célterületének. Ezeket az utakat többnyire egységvezetők és leányvezetők részére szervezték, s a HJ-tagok többsége leginkább az ő élményeik alapján juthatott ismeretekhez a határvidékekről.¹¹

A határsáv járásaiból kijelölték az úgynevezett bajtársi járásokat, amelyek a határvidéki szakasztól távolabbi járásokhoz kötődtek. A HJ Középföld Területe számára például a Bajor Keleti Vidéket jelölték ki a határvidéki utak lebonyolítására. Az ilyen utakból 1936-ban csak a Német Ifjúnép, a 10–14 éveseket tömörítő *Deutsches Jungvolk*, a DJ részére 75-öt terveztek. A veszfáliai járásoknak a sziléziai járásokat jelölték ki mint határövezeti gondozást, bajtársi munkát igénylő területet. Ez a gyakorlatban az állandó kapcsolattartás mellett az egyes járások nyári útjainak és táboraiknak célzottan Sziléziába helyezését jelentette, s ezáltal a HJ hozzájárulhatott a „lengyel befolyás elleni fellépéshez”.

Az utakat megelőző felkészülésnél több szempontot vettek figyelembe. Foglalkoztak a helyi feltételekkel, a földrajzi fekvéssel és a népiség számára ebből adódó következményekkel; a történeti fejlődéssel, a határvidékek pillanatnyi helyzetével és a hozzá fűződő birodalmi feladatokkal; a határvidéki tevékenység gyakorlati megnyilvánulásával, az utakkal és a vidékszolgálattal.¹²

¹⁰ Grenzpolitische Planung der Ostpreußen-Fahrten. *Reichs-Jugend-Pressedienst (RJP)*, 1935/98. 1–2.; Nach Ostland. *RJP*, 1935/102. 4.

¹¹ Ostpreußenwettbewerb. *Reichsbefehl*, 35/II. 15. 1937. október. 975–976.; So arbeitet die RJF. VI.: Das Grenz- und Auslandsamt. *Die HJ*, 1937/46. 1937. november 13. 7.

¹² *Arbeitsblätter*. Herausgegeben von der Grenz- und Auslandsabteilung des Gebietes Westfalen. Folge 1. Münster, 1937. november 20. Streng vertraulich! 3–4.; Grenzpolitischer Lagebericht. *Informationsdienst*, 1937/4. 5. 1937. december. 1–2. BArch. NSD 43/21. 112662–112663.; Jugend im Grenzraum des Reiches. *Das Junge Deutschland*, 1941/2. 47–62.; 75 Grenzlandfahrten des Jungvolks im Gebiet Mittelland. *RJP*, 1936/45. 2.; Grenzlandarbeit des BDM

A határvidéki munkában a Hitlerjugend több formát is meghonosított. Maga a *határvidéki út* volt a legelterjedtebb forma, amely szükség szerint más tevékenységi formával egészült ki. A *határvidéki menetelés (Grenzlandmarsch)* alkalmával nem mindig került sor külföldi látogatásra vagy külföldiek fogadására. Aachenban a HJ 1934 júliusában 100 000 fővel rendezett öt órán át tartó határvidéki menetet, amelyen Schirach is részt vett. A menet után az aacheni Waldstadionban nagygyűlésre került sor, amelyen többek között Lauterbacher is beszédet mondott. Az úgynevezett *keleti vidéki menetek* a harmincas évekre tömeges rendezvényekké fejlődtek. A közép-elbai HJ-területről 1937-ben 6000 fő vett részt ilyen túrákon; 1938-ban számuk 10 000-re emelkedett, 1939-ben pedig már a 12 000 főt is elérte. Ilyen esetekben többféle útvonalat, illetve végállomást jelöltek ki, a csapatot menetblokkokra osztották, amelyek különböző útvonalakon jutottak el a célhelyre, így az egész határvidéket bejárták.¹³

A bajor-osztrák határvidéken *határvidéki táborok* egész sorát építették ki 1935 augusztusában. A járások számának megfelelően összesen 14 tábor működött, amelyekben egységes terv alapján összesen 8000 Hitlerjugend- és Deutsches Jungvolk-tag kapott szellemi és testi felkészítést. Hasonlóan grandiózus formában zajlott a tevékenység nyugaton. A Nyugati Vidék HJ-terület nyári táboraiban 1935. július végétől augusztus végéig több mint 10 000 gyerek iskolázását látták el.¹⁴

1935. In: Gisela MILLER-KIPP: i. m. 79. dokumentum. 208–209.; Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. Junker und Dünhaupt Verlag, Berlin, 1940. 165.; Erich BLOHM: *Hitler-Jugend. Soziale Tatgemeinschaft*. Verlag für Volkstum und Zeitgeschichtsforschung, Vlotho, 1979. 275.; Jutta RÜDIGER: *Die Hitlerjugend und ihr Selbstverständnis im Spiegel ihrer Aufgabengebiete*. Studienaufgabe. Askania Verlag, Lindhorst, 1983. 258.; Christoph PALLASKE: i. m. 93.

¹³ BArch. NS 5/VI/427. 62.; Grenzlandtreffen der Hunderttausend. *RJP*, 1934/117. 3.; Bekenntnis der Jugend zum deutschen Osten. Ostlandmärsche, Großfahrten und Zeltburgen des HJ-Gebietes Mittelelbe (23) Juli/August 1939. DB, 1940. A 7979.; Grenzpolitischer Arbeitsbericht. *Informationsdienst*, 1937/5. 1937. december 5. 1–2. BArch. NSD 43/21. 112627–112628.

¹⁴ Ostmärkische Grenzlager. *RJP*, 1935/121. 2.; Eröffnung des ostmärkischen Grenzlagers. *RJP*, 1935/177. 2.; Das ostmärkische Grenzlager 1935 beendet. *RJP*, 1935/189. 2.; Die Grenzlager im Westen des Reiches beendet. *RJP*, 1935/205. 2.

A tervszerűség megmutatkozott a korábbinál színesebb és összetettebb programokban: népdalokat, néptáncokat és népszínműveket mutattak be, és egyéb látványosságok is voltak. A Hitlerjugend *határvidéki színjátszó csoportokat is szervezett (Grenzlandspielschar)*, amelyek egyike főleg Felső-Sziléziában működött sikeresen. Tervezték két további ilyen jellegű csoport felállítását Kelet-Poroszországban is az északkeleti területek, valamint egy másikat a délkelet-európai térség németiségének gondozására. E speciális színjátszó csoportok mellett az egyes HJ-területek színjátszó csoportjait is fokozottabb támogatásban kívánták részesíteni, hogy ezek is kivehessék részüket a munkából. Hofban – és valószínűleg más településen is – létezett *határvidéki színház (Grenzlandtheater)*, amely a HJ és a Német Lányok Szövetsége (BDM) egységeinek szereplésével a határ közeli településeken határvidéki tematikájú darabokat mutatott be. Hasonló csapattal rendelkezett a *Lipcei Birodalmi Adó* is, amely ugyancsak rendszeresen utazott határ közeli területekre, s az ott adott műsorait a rádió is közvetítette. A Birodalmi Ifjúságvezetőség (BIV) rádiós színjátszó csapata Wolfgang Stumme vezényletével 1935-ben összesen három határvidéki utat tett: a poseni–nyugat-poroszországi határvidékre, a Bajor Keleti Vidékre és szeptemberben egy hétre Pomerániába utazott.¹⁵

A HJ által végzett népiségi munkának nemcsak a HJ-tagságra kellett kiterjednie, hanem a környező népekre is; így, ahol még nem volt elég magától értetődő és szilárd a népközösség, ott vidám rendezvények keretében próbáltak ilyen érzéseket ébreszteni. Az útmutatások tanácsokat adtak a tér kialakításához és az egyes estek megkomponálásához, amelyeken az ének, a játék és a tánc kapott nagy szerepet. Az ilyesfajta rendezvények eredményes lebonyolításához számos tánc biztos ismeretére volt szükség, hogy a faluközösségek szellemiségéhez és aktuális kedélyállapotához

¹⁵ Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat I, benötigt für das Etatjahr 1934/35 folgende Mittel. Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes (PAAA) R 63606.; Baldur von Schirach: *Die Hitler-Jugend*. 157–158.; Cerff an das Grenz- und Auslandsamt (Günter Blum), 1938. augusztus 9. BArch. NS 28/105. 49.; Spiel an der Grenze. *Die HJ*, 1937/12. 1937. március 20. 6. (BArch. NSD 43/256.; HJ-Sonderveranstaltung im Grenzlandtheater. *RJP*, 1936/9. 2.; Vö. HJ-Spielfahrten ins Grenzland. *RJP*, 1936/109. 2.; Lied und Musik der Hitler-Jugend im Grenzland. 1935/217. 2.

mérten válogathassanak belőlük. Ezeknek a műsorelemeknek hatniuk kellett a lakosságra. Hasonlóképpen célszerű volt beépíteni a programba egyéb, a HJ vezetése által elhanyagoltak minősített lehetőségeket is, mint például a bábozást, a gúnydalokat, a rögtönzött játékokat, a népszínműveket. Mindez persze alapos felkészültséget igényelt.¹⁶

A Birodalmi Ifjúságvezetőség Rádióhivatalának vezetője, Karl Cerff a téli programok keretében *Éneklő Határ (Grenzlandsingen)* címmel a Hitlerjugend zenei tevékenységét is a határvidéki munka szolgálatába kívánta állítani, amelyben részt vehettek a HJ színjátászó csoportjai és zenekaraik. A határvidéki rádióadók *Ének a határon (Lied an der Grenze)* címmel rendszeresen sugároztak műsorokat az ott lakóknak. A határvidéki tevékenység újabb eleme volt, hogy a BDM önállóan is készített rádiós műsorokat, amelyekben nagy szerepet kapott a népdalok és a népi szokások ápolása. 1935 végétől vagy 1936 elejétől a BDM már Németország egész területén sugárzott határvidéki rádióadásokat (*Grenzlandsendungen*), amelyek a határvidéken élő ifjúság lakóhelyéről és munkájáról tudósítottak. Az adásokat minden német adó átvette és közvetítette. Az adások ideológiai szempontból leginkább a birodalom olyan területein élő fiataloknak válhattak a „hasznára”, akik nem érintkeztek a határ menti területekkel, így vajmi kevés információjuk volt a határ két oldalán zajló életről, munkáról. Az adások sorát a mazuri határvidék (*Grenzgau Masuren*) nyitotta meg, majd 1935 márciusában került sor a második adásra az északi határ mellől, amely a *Schleswig. A mi hazánk* címet viselte.¹⁷ Mindezek a törekvések határvidéki zenei táborokkal és az úgynevezett határvidéki könyvszolgálat (*Grenzlandbücherdienst*) megteremtésével egészültek ki.¹⁸

¹⁶ Volkstumsarbeit der Hitler-Jugend. *Unsere Volkstumsarbeit*. 5–17. DB 1938 A 10393.

¹⁷ Karl CERFF: An die Jugend der Welt! In: *Jugend singt über die Grenzen*. Hrsg. vom RJF Rundfunkamt. BArch. NSD 43/139.; *Grenzlandsingen der Hitler-Jugend*. *RJP*, 1935/80. 2.; *Das Lied an der Grenze*. *RJP*, 1937/245. 3.; *Grenzlandsendungen des BDM*. *RJP*, 1936/13. 4.; *Wir senden aus dem Grenzland*. *Das Deutsche Mädel*, 1935/4.; *Wie unsere Masuren-Sendung entstand*. *Das Deutsche Mädel*, 1935/4.

¹⁸ Cerff an das Grenz- und Auslandsamt (Günter Blum), 9. August 1938. BArch. NS 28/105. 49.; Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat I,

A Hitlerjugend nagy figyelmet fordított arra, hogy a határvidékeken gyors ütemben létesüljenek HJ-otthonok. A Határvidéki Építkezési Program, amelyet Wilhelm Frick birodalmi belügyminiszter és Schirach nyitott meg 1938-ban Schlochauban, azt tűzte ki célul, hogy a határokon átívelő munkát a határok közelében nagy számban épített *HJ-otthonokkal* és *HJ-szállókkal* segítse elő (például Határvidéki Ifjúsági Szálló Sulauban, Sziléziában). Ennél is fontosabb volt, hogy minél több HJ-iskola létesüljön ezekben a régiókban, amelyek a határvidéki munka koordinálását és a képzés fejlesztését is szolgálták. 1938-tól a HJ Otthonteremtési Munkabizottság és a BIV Határvidéki és Külügyi Hivatal megállapodása értelmében a HJ törekedett arra, hogy az otthonok berendezésénél növekvő számban hasznosítsák a határvidékről származó kézműves vagy művészeti alkotásokat. Kívánatos volt, hogy az otthonok egyik helyiséget *határvidéki szobának* rendezzék be, amely belső kialakításában megfelelt azon határvidék jellegének, amellyel az érintett terület bajtársi viszonyban (*Kameradschaftsgebiet*) volt.¹⁹

1937. szeptember 18-án birodalomszerte iskolai ünnepek közepette rendezték meg a „német népiség napját”. Az akció a Verein für das Deutschtum im Ausland (VDA), a HJ és az iskolák együttműködése nyomán valósult meg. Mindenhol ünnepek, gyűlések, szónoklatok és menetelések zajlottak. A rendezvény a korábbi „német iskola ünnepét” (*Fest der deutschen Schule*) váltotta fel, s azt célozta, hogy erősödjön a népi összefonódás érzése és még inkább odafigyeljenek a világ németjeire.²⁰

A *külföldi fillérhez* hasonlóan és vele egy időben vezették be a HJ *határvidéki fillérét* (*Grenzlandpfennig*), amelyet szintén 1933 februárjában kellett először megfizetni. Télen, amikor nem szer-

benötigt für das Etatjahr 1934/35, folgende Mittel. PAAA R 63606; Cerff an das Grenz- und Auslandsamt (Günter Blum), 9. August 1938. BArch. NS 28/105. 49.

¹⁹ „Grenzland-Jugendherberge” in Sulau. *RJP*, 1934/160. 3.; Sieben neue HJ-Heime im Grenzland. *RJP*, 1936/197. 2.; Presseauszüge und Informationen. Heimbeschaffung in den Grenzgebieten, 13. November 1936. BArch. NS 28/104. 86.; Grenzlandschule des Gebietes Nordmark, *RJP*, 1937/10. 2.; Grenzlandfürsorge. *Reichsbefehl*, 14/III. 1938. április 14. 413.; Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 165.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 258.

²⁰ Die HJ am „Tag des deutschen Volkstums”. *RJP*, 1937/214. 1.

veztek utakat a határvidékre, a BDM lányai különböző játékokat, bábokat, barkácmunkákat és egyéb hasznos dolgokat készítettek, gyűjtöttek és küldtek a határ közeli HJ-csapatoknak; ezek az ajándékok szintén a határvidék iránti érzület ébren tartását szolgálták, és az otthonok berendezésére is alkalmasak voltak.

A határvidéki gondozási rendszer kiépülése után rendszerezen rendeztek *gyűjtéseket* a határ túloldalán élő németiség részére. 1935 januárjában a türingiai HJ és BDM például nagyjából 100 rászoruló német ifjúnak elegendő ruhát és játékot gyűjtött össze és adott át a felső-sziléziai németiségnek.²¹ A lányok részére a kötelező év (*Pflichtjahr*) 1938-as bevezetése után úgy döntöttek, hogy azt súlyozottan határvidéki területeken tölthessék el a BDM tagjai. Erre vonatkozóan a BIV Szociális Hivatala és a Munkaközvetítés Birodalmi Intézete megállapodást is kötött.²²

„Különlegesen szívünkön viseljük a birodalmi határokon kívül élő németek sorsát, akik nyelvük, kultúrájuk és szokásaik révén kötődnek hozzánk, s ezekért a javakért súlyos harcot vívnak. A nemzeti kormány eltökélt abban, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel fellépjen a német kisebbségek számára nemzetközi szinten garantált jogokért.” (A Führer beszéde 1933. március 23-án a Birodalmi Gyűlés megnyitóján.)²³ Adolf Hitler szavai szerint: „A határ törvénye a nemzet törvénye”,²⁴ s az olyan szólamokkal, mint a „vérző határ” (*blutende Grenze*), „halott határ” (mint például a Memel-vidék esetében) és más metaforikus szlogenekkel az ifjakat valóban érzelmi alapon lehet elvezetni ehhez a stratégiai kérdéshez. „Rabolt föld, amerre a szem ellát”; a határ túloldalán is

²¹ Ausführungsbestimmungen zur Verordnung des Reichsjugendführers vom 31. Januar 1933 betr. Grenzlandpfennig der Hitler-Jugend. NSDAP Amtliches Verordnungsblatt der Reichsjugendführung, 1933/2. 28. BArch. NSD 43/15.; BDM in der praktischen Grenzarbeit. RJP, 1936/280. 4.; Grenzpolitischer Arbeitsbericht. Informationsdienst, 1937/2. 1937. novembwer 5. 4. BArch. NSD 43/21. 112735.; Thüringens Hitler-Jugend opfert fürs Grenzland. RJP, 1935/6. 3.

²² Hauswirtschaftliches Pflichtjahr an der Grenze. Informationsdienst, 1939/2. Dátum nélkül. 17. BArch. NSD 43/21. 112575.

²³ Der Führer am 23. März 1933 bei der Eröffnung des Reichstages: „Wir Deutschen sind ein Volk von 100 Millionen, von denen aber jeder Dritte, also 35 Millionen Auslandsdeutscher ist.” Deutscher Ostraum. (DB 1938 A 13154.) Heft 1.

²⁴ Unser ist dies Land. Grenzland-Fahrten Hagener Jungmädel-Führerinnen 1937/1938. Hagen, 1938. 5. DB 1938 A 17350.

német föld van, s rajta német emberek dolgoznak, hiába vágta el az utat egy sorompó. „Azonos vér, azonos nyelv, a városok és a tájak azonos arca határon innen és túl” – az ilyen jelmondatok csak fokozták az érzelmi töltetet. A németiség földrajzi tagoltsága a HJ akarata és szándéka szerint eltörpült a mögött a két jóval erősebb kötelék – a közös németiség és a világnézet – mögött, amely összetartotta a birodalmon belüli és kívüli németiséget.²⁵

Azt, hogy a határon túli németiségnek a birodalmi németek számára viszonylag csekély gyakorlati értéke volt, a fent elmondottak ellenére jól mutatta, hogy amikor az egyes területek birodalomba tagolásáról volt szó, az ottani németiség gyakran kegyvesztetté vált. Ausztriában az *Anschluss* után például csakhamar birodalmi németek kerültek a HJ kulcspozícióiba. Hans-Christian Brandenburg ezekből az esetekből joggal vonta le a következtetést: a Birodalmi Ifjúságvezetőség egyik legsúlygyenteljesebb cselekedete volt, ahogy kihasználta a határon túliak lelkesedését és vonzódását Németországhoz. A határ menti területeknek a birodalmi HJ-ba integrálása egyúttal viszont azzal a kedvező fordulattal is járt, hogy a korábban határon túli német ifjúság minden tapasztalatát már „házon belül” lehetett hasznosítani a távolabb élő német ifjúság gondozásában.²⁶

Külföldi németiség. A Hitlerjugend külföldön

A „külföldi németiség”, a „külföldi német ifjúság” megnevezések értelme többértéű volt, ennek kapcsán már a korabeli szóhasználatban is bizonytalanság uralkodott. A HJ hivatalosan leginkább azokat a birodalmi német állampolgársággal rendelkezőket értette külföldi német ifjakon, akik a szülők külföldi munkavállalása

²⁵ Tote Grenze. *Das Deutsche Mädel*, 1936/2.; *Unser ist dies Land. Grenzland-Fahrten Hagener Jungmädel-Führerinnen 1937/1938*. Hagen, 1938. 12., 19. DB 1938 A 17350.; *Blutende Grenzen. HJ-Führerdienst*, 1937. október; Baldur von SCHIRACH: *Revolution der Erziehung*. Zentralverlag der NSDAP, München, 1938. 141.

²⁶ Hans-Christian BRANDENBURG: *Die Geschichte der HJ. Wege und Irrwege einer Generation*. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln, 1982. 177.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*, 258.

olytán éltek külföldön. A (BIV) azonban a harmincas évek első felében kifejezetten törekedett a fogalom tisztázására, és ezeket az ifjakat „birodalmi német ifjúság külföldön” elnevezéssel kívánta megjelölni. „Külföldi német ifjúságon” pedig azokat az ifjakat értette, akik német néptársak voltak ugyan, de kivándorlás révén vagy az országterület szerződéses újrendezésével (például Versailles) más államok fennhatósága alá kerültek, s így már nem voltak német állampolgárok. Őket viszont egyértelműen külön lehetett választani azoktól a német csoportoktól, amelyek már esetleg több évszázada nem Németország területén éltek, de továbbra is a német népközösség részének tekintették őket; az ide tartozókat köztudottan „népi németeknek” nevezték.²⁷ A BIV törekvéseit azonban nem koronázta siker, mivel a „külföldi német” elnevezést nem tudta kiszorítani a sokkal bonyolultabb „birodalmi németek külföldön” megjelölés.²⁸

A külföldi németiség esetében az elsődlegesen illetékes birodalmi szervezet az NSDAP Külföldi Szervezete (*Auslandsorganisation* – AO) volt, amely az összes, közel 500 külföldi német csoporttal kapcsolatban állt. 1939-ben az NSDAP AO pedig már 600 helyi csoportot és támaszpontot tartott fenn külföldön, amelyek (leszámítva az önálló helyi csoportokat és támaszpontokat) 44 országos (*Landesgruppe*) vagy járási (*Landeskreis*) csoportba tömörültek, s ehhez jött még a német hajózás 1100 csoportja.²⁹

A jó szervezettség ellenére az NSDAP AO-t azonban sok esetben joggal vádolták meg azzal, hogy szétzilálta a külföldön élő birodalmi németiséget. Ennek hátterében a szervezetnek az az egyértelmű törekvése húzódott meg, hogy minden külföldi németet elkötelezzon a nemzetiszocializmus mellett. Ezzel együtt vitatta

²⁷ *Auslandsdeutsches Schicksal im Banat. RJP, 1935/53. 4.*

²⁸ *Reichsdeutsche Jugend im Auslande – auslandsdeutsche Jugend. RJP, 1935. január 21. 4.*

²⁹ *Die Auslandsorganisation der NSDAP. Deutsche Nachrichten, 1942. november 27. 4.; NSDAP AO-ról lásd részletesen: Hans-Adolf JACOBSEN: Nationalsozialistische Außenpolitik 1933–1938. Frank, Berlin, 1968; Jürgen MÜLLER: Nationalsozialismus in Lateinamerika. Die Auslandsorganisation der NSDAP in Argentinien, Brasilien, Chile und Mexiko, 1931–1945. Verlag Hans Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart, 1997. 21–93.; Joseph W. BENDERSKY: *The Myth of the German Fifth Column. A Study of the Auslandsorganisation of the NSDAP 1931–1945.* Michigan State University, 1972.*

azt is, hogy a külföldi németiség csoportjaiban a nemzetiszocializmus előtt bármiféle egység alakult volna ki, ezt ugyanis csak a náciizmus teljes elfogadásával vélte kialakíthatónak („külföldön is a legutolsó németnek is nemzetiszocialistának kell lennie”). E szellemiség előfeltétele volt azonban, hogy minden polgári gondolattal és érzülettel szakítani kellett. Ugyanakkor azt is hangsúlyozták, hogy nem cél a nemzetiszocializmus exportja s a vele való hivatkozás, és a hivatalos szövegek szintjén kifejezetten megértést tanúsítottak, ha valamely más nemzetiségű egyén ugyanolyan elkötelezettséget mutatott saját hazája iránt.³⁰

A külföldön élő birodalmi német ifjakat összefogó Hitlerjugend-csoportok, minthogy a németiség megtartásán és erősítésén, illetve a vendégországokkal való kapcsolatok elősegítésén munkálkodtak, mindvégig kitüntetett helyzetben voltak. Róluk a Birodalmi Ifjúságvezetőség az NSDAP AO-val, a VDA-val és a Német Külföldi Intézettel karöltve gondoskodott. Bár az NSDAP AO és vele együtt (bár félig-meddig konkurenciában) a Hitlerjugend egyértelműnek tekintette, hogy a külföldi németiségnek és ifjúságának összefogása csakis a HJ-ban történhet, voltak olyan gondolatok is, amelyek szerint a németiség összefogása szerte Európában és a világban csakis egy német cserkészszövetség megteremtésével mehet végbe. Ez azért tűnt jó megoldásnak, mert számtalan országban az ifjúság jelentős része már amúgy is a cserkésztség kötelékében állt. Alátámasztotta ezt az álláspontot, hogy sok országban gyakran feloszlatták azokat a külföldi német ifjúsági szervezeteket, amelyek kapcsolatban álltak a Hitlerjugenddel, illetve ilyen kapcsolatot feltételeztek róluk.³¹ Emellett arra is akadt példa, hogy a külföldi németiséget idegen nemzetiségű szervezetekbe kényszerítették (például *Scouts*, *Sokol*). A harmincas évek közepén az is a cserkésztség mellett szólt, hogy a cserkészmozgalom adhatott volna csupán lehetőséget arra, hogy

³⁰ *Rede des Gauleiters Bohle auf der Sondertagung der Auslandsorganisation in Nürnberg vor den Reichsdeutschen des Auslandes über die Grundsätze und Ziele der Auslandsorganisation*. Sonderbeilage zu „Idee und Wille”. Führer zum Nationalsozialismus. Hrsg. von der Landesgruppe Polen der NSDAP. Heft 8. Jg. 1. [1933]. PAAA R 99266.

³¹ Ennek kapcsán Litvániát, Lengyelországot, Romániát és Délnyugat-Afrikát említi egy emlékirat szerzője. (Notwendigkeit einer deutschen Pfadfinderei als Waffe im aussenpolitischen Kampf des Führers [1935 körül] – PAAA R 98893.)

az ausztriai német ifjúságot is megnyerjék, még ha ők formálisan nem is estek a birodalmi németek kategóriájába.³² A BIV azonban ragaszkodott hozzá, hogy a külföldön élő német ifjakat mindenütt, a teljesség igényével, a Hitlerjugend fogja össze.

Ebben a szellemben a Hitlerjugend már nagyon korán hozzákezdett a külhoni birodalmi német kolóniák ifjúságának megszervezéséhez is. 1934 áprilisában az AO vezetője Schirach helyettesét, Nabersberget nevezte ki az AO-ban az ifjúsági ügyek előadójává. 1935 elején már 19 925 fiatalat tömörítettek a HJ Országos Vezetőségei (*Landesführungen*); később már 52 (Rüdiger szerint 55) országra terjedt ki a HJ hálózata, melyekben a HJ-nak összesen 312 állomáshelye volt. Az Országos Vezetőségek állomáshelyekre (*Standort*), utóbbiak pedig támaszpontokra oszlottak. HJ- és BDM-vezetők gondosan kiválasztott csoportja látogatott el az egyes országokba, és segített kiépíteni a birodalmi minták alapján az ottani HJ-struktúrát.³³

A HJ-szolgálat kötelezettsége a külföldön munkát vállaló HJ-tagokra is kiterjedt, s mivel minden országban jelen volt az NSDAP, elvárták a kiutazók és bizonyos időt külföldön töltő HJ-tagoktól, hogy megérkezésük után azonnal bejelentkezzenek az NSDAP tisztviselőjénél, az országos ifjúságvezetőnél és a Német Birodalom külképviseletén. A birodalomban szolgálatot teljesítő HJ-tagoknak kötelességük volt ugyanis, hogy külföldön is rendelkezésre álljanak, semmilyen esetben sem volt szabad elmulasztaniuk a népért és a mozgalomért vállalt kötelezettséget. Ennek ellenőrzése érdekében a területek Határvidéki és Külügyi Osztályait arra kötelezték, hogy a hosszabb vagy átmeneti időre külföldre települő HJ-tagokról jelentést küldjenek a Határvidéki és Külügyi Hivatal megfelelő részlegének, a hivatal személyzeti szakcsoportja pedig értesítette az érintett országos ifjúságvezetőseket.³⁴

³² Uo.

³³ Bekanntmachung, *Mitteilungsblatt der Leitung der AO der NSDAP*, 1934/3. 1934. április. 2. (NSD, 8/6.); Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 225–226.; Hans-Christian BRANDENBURG: i. m. 175.; Erich BLOHM: i. m. 275.; Gottfried GRIESMEYER–Otto WÜRSCHINGER: *Idee und Gestalt der Hitlerjugend*. Druffel Verlag, Leoni, 1980. 180.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 257.

³⁴ Meldepflicht für Angehörige der HJ im Ausland. *Reichsbefehl*, 6/III. 1938. február 18. 169–170.

Bár hátrányosabb helyzetük nem tette lehetővé a külföldi HJ-csoportoknak, hogy annak a programnak a teljességét élvezhessék, amelyet a birodalmi csoportok, a becsvágytól vezérelve mégis arra törekedtek, hogy minél inkább közelítsenek a birodalmi névőhöz. Igyekeztek mind a közösségi estéket, mind a sportórákat végrehajtani, megszerezni a teljesítményjelvényeket, s részt venni a birodalmi szakmai versenyen (*Reichsberufswettkampf*) is.³⁵

A külföldi Hitlerjugend-tagokat külsőségekben megkülönböztették a birodalmiaktól. Vállpántjuk kontinensek szerint az olimpiai karikák színeiben pompázott. Az európai csoportok vörös, az amerikaiak sárga, az ázsiaiak zöld, az afrikaiak kék, az ausztrál csoportok pedig fehér jelzést viseltek. Kifejezetten ügyelni kellett arra, hogy a Hitlerjugend alapítása ne váltsa ki a helyi kormányok politikai ellenállását.³⁶

A HJ Országos Vezetőségei patronálási viszonyban álltak a Hitlerjugend birodalmi területeivel. Minden HJ-területhez, illetve BDM-főkörzethez hozzárendelték egy-két külföldi ország HJ-csapatát (*Kameradschaftsländer*). Az illető HJ-területek és BDM-főkörzetek Határvidéki és Külügyi Osztályai a szoros kapcsolat-tartás mellett a kapcsolatok fejlesztésére motiválták az adott terület HJ-tagjait, így ösztönözték őket például a levélbarátságok létesítésére, könyv- és folyóiratküldésre. A Birodalmi Ifjúságvezetőség maga is naponta 40–50 összeállítást (havonta 10 000 folyóiratpéldány) postázott a különböző nyomtatott termékekből. A BIV közösségi estekhez szükséges tananyagokkal, újságokkal, évente pedig körülbelül 5000 könyvvel látta el a külföldi Hitlerjugendet. Ez egyben folytatása volt annak a már 1933 előtti akciónak, amelyben a birodalmi HJ minden év karácsonyára bőséges könyvadományt juttatott a külföldi tagoknak. Hans Lauterbacher, a Határvidéki és Külügyi Hivatal osztályvezetője felhívására 1935-től a gyűjtött

³⁵ Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*, 256–257.; HJ Athen sammelt für das Winterhilfswerk. *RJP*, 1935/26. 3.

³⁶ Ilyesfajta sűrűlódásokra mégis sor került például Délnyugat-Afrikában, Mexikóban és Guatemalában is. Argentínában a problémákat egy német cserkészcsapat alapításával előzték meg. (Abschrift VI S 2553. 16. März 1934. PAAA R 63606.; Gottfried GRIESMEYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m. 180.; Werner KLOSE: *Generation im Gleichschritt*. Stalling, 1982. 243.

könyveket a HJ tagjai ajánlással is ellátták.³⁷ Mindazonáltal a birodalmi HJ is rendszeresen értesült a határon túli németiség ifjúságának fontosabb eseményeiről és fejlődéséről.³⁸

A külföldi Hitlerjugendet saját belső életének szervezése mellett élénk kapcsolat fűzte a birodalmi szervezethez. A munkakedv erősítése érdekében a birodalmi vezetők és kisebb csoportok, ének- és színjátszó együttesek gyakran meglátogatták a külföldieket. Schirach és a HJ külföldi útjai ösztönözték a szervezkedést és odahatottak, hogy a külföldi németiség ne forduljon el a nemzetiszocialista ideológiától. 1938. március 1-jétől a BIV – mint ahogy az egykori egységes hivatal kettéválasztása is mutatta – jól észlelhető különbséget kívánt tenni a néppolitikai célzatú külföldi utak és a külföldi tanulmányutak között. A néppolitikai utak a jövőben nem szolgálhatták azt a célt, hogy a kiutazók idegen nemzetiségű fiatalokkal is kapcsolatot ápoljanak; kizárólag a néppolitikai érdekeket képviselhették. Az egyszerű külföldi utak során kiutazó HJ-csoportok pedig nem léphettek kapcsolatba a külföldi németiséggel.³⁹ A gyakorlat azonban éppen ennek ellenkezőjét mutatta.

Az utak során létrejövő kapcsolatok alkalmat adtak arra, hogy kiválasszák azokat a külföldi német fiatalokat, akiket a birodalomban ifjúsági vezetőnek képezhettek ki, hogy hazatérésük után kézbe vegyék az ottani ifjúsági munkát. A BIV tanfolyamokkal, iskolázási hetekkel (*Schulungswochen*) segítette képzésüket, erősítette nemzetiszocialista meggyőződésüket, s ezáltal ápolta a németiség összetartozás-tudatát. Utóbbi leginkább a birodalmi tanfolyamokhoz és táborozásokhoz kötődő németországi kirándulások révén kívánták elérni.⁴⁰ A BIV már 1934-től lehetővé tette, hogy 12 európai országból érkező külföldi német gyerekek több-

³⁷ Weihnachtsbücher für die Auslands-HJ. *RJP*, 1935/274. 1–2.

³⁸ So arbeitet die R.J.F. VI: Das Grenz- und Auslandsamt. *Die HJ*, 1937/46. 1937. november 13. 7.; Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend*. 158–159.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 256.; Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 226.

³⁹ Trennung zwischen volkspolitischen und außenpolitischen Auslandsfahrten. *Reichsbefehl*, 6/III. 18. Februar 1938. február 18. 169.

⁴⁰ Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat I, benötigt für das Etatjahr 1934/35 folgende Mittel. PAAA R 63606.; Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend*. 157.

hetes németországi nyaraláson vehessenek részt.⁴¹ A birodalmi HJ és a külföldi HJ kapcsolatainak csúcspontját olyan grandiózus rendezvények jelezték, mint az 1935-ös Németország-tábor, illetve az 1939-es Wilhem Gustloff-tábor.

A Hitlerjugend és a külföldi németiség kapcsolattartásának legnagyobb propagandaértékű rendezvénye lett az 1935. július 13. és 31. között, Kuhlmühlében megrendezett Németország-tábor (*Deutschlandlager*). Ezzel a Birodalmi Ifjúságvezetőség nem titkoltan a cserkész világdzsemborikkal szemben kívánt még reprezentatívabb rendezvényt produkálni, amely deklaráltan a Hitlerjugend világtalálkozója volt. A tábor helyszíne – a brandenburgi Kelet-Prignitzben, a Zechlini-tó és a Rheinsberg közelében fekvő Kuhlmühle – egyúttal egy HJ vezetőiskola központja is volt. Összesen 46 ország képviseltette magát. 1200 külföldi német (más források szerint 1300 vagy 1500) vett részt, akikhez kísérőként ugyanennyi birodalmi HJ-tag csatlakozott.⁴² A külföldi német ifjúság Wilhelm Gustloff-táborát Baldur von Schirach és Ernst Bohle védnöksége mellett 1939 júliusában nyitották meg. Ezt az 1935-ös Németország-tábor folytatásának tekintették. Ezúttal azonban még több külföldi német fiatalat vártak, összesen majdnem 2000 főt – köztük immár 750 leányt. Olaszország képviseltette magát a legnagyobb kontingenssel, összesen 450 fővel – 150 fiúval és 300 lánnyal –, s küldöttséget menesztett Japán is. Az 1939. évi táborozás azonban lényegesen különbözött a Németország-tábortól. A korábbi egységes központi tábor helyett ugyanis 1939-ben három

⁴¹ Auslandsdeutsche Kinder besuchen Deutschland. *RJP*, 1934/93. Schnelldienst; Auslandsdeutsche als Gäste der Hitlerjugend. *RJP*, 1934/62. 1.

⁴² Aufmarsch einer Generation. *NSK*, 1928. május 28. 3. BArch. NS 5/VI/427. 16.; Deutschlandlager 1935 (Abteilung Ausland der Reichsjugendführung). PAAA R 63609.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 257.; Reichsdeutsche Jungen kommen aus 49 Staaten. *RJP*, 1935/131. 4.; PAAA R 63610.; Liste der Ursprungsländer der am Deutschlandlager teilnehmenden Kameraden. PAAA R 63609.; Telegramm an das AA. Moskau, 6. Juli 1935. PAAA R 63610.; *Völkischer Beobachter* (VB), 8. Juni 1935. BArch. NS 5/VI/427. 15.; Die ersten Teilnehmer am Deutschlandlager treffen ein. *RJP*, 1935/137. 2.; Ein Vorlager für das Deutschlandlager der HJ. *RJP*, 1935/151. 2.; Deutsche Jugend in Peru. *RJP*, 1935/206. 4.; HJ aus Ungarn. *RJP*, 1935/131. 5.; Deutsche Gesandtschaft Budapest an das AA. Budapest, 13. Mai 1935. PAAA R 63610.; 1300, die Deutschland nicht vergessen wollen. *Berliner Börsen-Zeitung*, 1935. augusztus 1. BArch. NS 5/VI/427. 16.; Auslandsdeutsche Jugend in München. VB, 17. August 1935. BArch. NS 5/VI/427. 22.

tábort rendeztek be a fiúk, négyet a lányok számára, s így a táborok térben és időben különválasztva működtek.⁴³

1937 óta működött a Rheinsbergi-tó partjainál a Hohenelse Ifjúsági Udvar (*Reichsjugendheimstätte, Jugendhof*), amely több épületben kínált szállást külföldi német gyerekeknek, a kicsiktől kezdve az iskolát elhagyó ifjúságig. Az ifjúsági udvarban egy kisgyermekotthon, egy-egy otthon az iskolás fiúknak és lányoknak, továbbá egy-egy külön ház a fiú és lány ifjaknak, illetve tanoncoknak állt rendelkezésre; ezekben összesen 275 fiatal helyezhetek el. Gazdag szabadidős programot szerveztek. Emellett a közeli Schlabornban – ahol annak idején Nagy Frigyes is nevelkedett – olyan mintagazdaságot hoztak létre, amelyben a fiatalok dolgoztak. Bekerülni kizárólag az NSDAP országos csoportjainak delegálásával lehetett. Az egészet a Nemzetiszocialista Népjóléti Szervezet (*Nationalsozialistische Volkswohlfahrt – NSV*) működtette a HJ-del és a Német Munkafronttal (*Deutsche Arbeitsfront – DAF*) egyetértésben. A gondozást, az ellátást, a nevelést és a képzést óvók, tanárok, sport- és zenetanárok, népgondozók, valamint egyéb személyzet látta el. A nemzetiszocialista nevelésen kívül, a jellembeli, egészségügyi és képzettségi előfeltételek teljesítése után, a fiúkat és a lányokat kiközvetítették a birodalom különböző szakmai kiképzőhelyeire. 1939-ig az intézmény összesen 868 fiatalot fogadott a világ 44 országából, akik közül addigra 262-en már visszatértek hazájukba. Az Anschluss után 56 egykori osztárak menekült térhetett vissza a hazájába.⁴⁴

⁴³ Wilhelm Gustloff az NSDAP AO svájci országos csoportjának volt a vezetője, s egyben országos ifjúságvezető is, akit 1936-ban egy zsidó származású jugoszláv férfi (?), David Frankfurter lelőtt. Azóta személye a külföldi németség szimbólumává vált. (Die Auslandsdeutsche Jugend. In: *Jahrbuch der AO der NSDAP 1942*. 149.; Wilhelm Gustloff-Lager der auslandsdeutschen Jugend 1939. *RJP*, 1939/156. 1.; Eröffnung der Wilhelm Gustloff-Lager 1939. *RJP*, 1939/158. 4.; Aufnahmeanträge von fremdvölkischen Jugendlichen in die Sommerlager der HJ. PAAA R 98921.; Wilhelm Gustloff-Lager der auslandsdeutschen Jugend 1939. *RJP*, 12. Juli 1939.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 256–257.; HJ Athen sammelt für das Winterhilfswerk. *RJP*, 1935/26. 3.)

⁴⁴ Reichsjugendheimstätte der NSV für Auslandsdeutsche. *Deutsche Nachrichten*, 1942. január 30. 6.; Betreuung auslandsdeutscher Jugend. In: *Jahrbuch der AO der NSDAP 1939*. 230–231.

Baldur von Schirach legalább évente egyszer rádióüzenetben fordult a külföldi Hitlerjugend tagjaihoz. 1937 tavaszán tartott beszédét a technika révén Afrikába és az amerikai kontinensre is sugározták. A műsor a HJ dalaival kezdődött és végződött. Üzenetében Schirach a megszokott magasztalás, a külföldi német ifjúság áldozatos munkájának elismerése mellett felhívta az ifjak figyelmét arra, hogy fokozottan ki vannak téve az idegen eszméknek, s még inkább fennáll a veszélye annak, hogy „olcsó ígéretekkel” eltávolítják őket a faji meggyőződésüktől, a Német Birodalomhoz és a német néphez való kötődéstől. Tántoríthatatlanul álljanak ki nemzetiszocialista meggyőződésük mellett, ezt így tolmácsolhatják legjobban a külföld felé. Jelenlétük biztosíthatja a német békegondolat terjesztését, amely a népek egyenrangúságának alapja.⁴⁵

Népi német ifjúság

A külföldön élő birodalmi németeknél lényegesen nagyobb súlya volt a több százezer fős népi németiséghez tartozóknak. A nemzetiszocializmusnak az ő esetükben is általános törekvése volt, hogy megszüntesse a német népcsoportok „szétziláltságát”, amely leginkább a vallási, társadalmi és politikai megosztottságból fakadt. Jól megfigyelhető volt az idősebb, mérsékelt erők harca a feltörekvő, a nemzetiszocializmust sokkal inkább magáénak érző, fiatalabb generációval szemben, amelyben a Hitlerjugend minden esetben az utóbbi felet támogatta. Magasztalta is a fiatalokat, hiszen „harcuk” minden egyéb körülményt figyelembe véve is sokkal nehezebb volt, mint a birodalmi HJ-é.⁴⁶ A népi németiség ifjúsági szervezetei az egyes országokban más-más elnevezésekkel működtek, s az egységesítés után politikai megfontolásból tudatosan kerülték a Hitlerjugend elnevezést.

Miután minden német sorsközösségében gondolkodtak, úgy vélték, hogy minden német számára – éljen bárhol is – egyetlen

⁴⁵ Baldur von Schirach spricht zur reichsdeutschen Jugend im Ausland. *RJP*, 1937/55. 1.; Baldur von Schirachs Botschaft an die reichsdeutsche Jugend im Ausland. *RJP*, 1937/59. 1–3.

⁴⁶ Jugend trägt die auslandsdeutsche Zukunft. *RJP*, 1935/200. 3.

szellemi-lelki magatartás létezhet. Vagyis elképzelhetetlen volt, hogy a birodalmi németiség nemzetiszocialista elvek szerint él, míg a külföldi és a népi németiség nem, hiszen ez „óriási veszélyeket” rejthetett magában. Világos volt, hogy a német népcsoportok más feltételek között éltek, s nem adaptálhatták egy az egyben a birodalmi formákat, de eszmeileg nem vallhattak mást, mint a nemzetiszocializmust. A Führer a következőképpen fejezte ki ezt: „Az országhatárok sohasem eszmehatárok.”⁴⁷ „A népi németek harcának támogatása az egész német nép feladata, az ifjúság teljes készséggel a feladat mögött áll.”⁴⁸ Erősödött tehát az ösztönzés, hogy a népi német ifjúsági szervezetek foglalják magukba az országukban élő teljes német ifjúságot, és ezen túlmenően kötelezzék el magukat a Hitlerjugend szellemisége és partnersége mellett. Mindezek ellenére mégis óvatosan kezelték a kérdést, s nem tanácsolták – főleg egyéni utaknál –, hogy a HJ tagjai népi német területeket keressenek fel, mert leginkább a népi németeket féltették a következményektől.⁴⁹ A birodalmi HJ biztató, kapcsolattartó, enyhébb formában nyomást gyakorló magatartása azonban nem minden esetben maradt meg ezen a szinten. A Szudéta-vidéken a Szudétanémet Népi Ifjúság (*Sudetendeutsche Volkjugend*) vezetősége csak Csehszlovákia fennállásig volt elfogadható partner a HJ vezetése számára; a területátcsatolás után már nem kapott megbízást, sőt üldözték, adott esetben börtönbe vetették tagjait. A HJ-ba való betagolás után pedig ott sem igen számítottak vezetőikre.⁵⁰

A Birodalmi Ifjúságvezetőség 1934. január 1-jén felállította az úgynevezett Külföldi Német Népcsoportok Birodalmi Határokon Belüli Megfigyelőhelyeit (*Beobachtungsstellen für die deutschen Volksgruppen im Ausland innerhalb der Reichsgrenzen*). Ez a VDA és a Hitlerjugend közötti megállapodás eredménye volt, amely a külföldi német népcsoportokon belül minden gyakorlati munkát a VDA tevékenységi körébe utalt, így az ifjúsági munkát a VDA Külföldi Német Ifjúsági Munka Részlege (*Abteilung für*

⁴⁷ Gedanken zur volksdeutschen Arbeit. *RJP*, 1935/226. 3.

⁴⁸ VB, 1938. június 13. BArch. NS 5/VI/427. 173.

⁴⁹ *Die Kameradschaft*, 1936/14. Idézi: ERICH BLOHM: i. m. 184.; Aus der Auslandsarbeit der Abteilung Ausland der Reichsjugendführung, 9. Januar 1935. 1.

⁵⁰ Hans-Christian BRANDENBURG: i. m. 176–177.

auslandsdeutsche Jugendarbeit) vette át. A HJ által létrehozott megfigyelőhelyek feladatköre ezért csakis a birodalmi határokon belül érvényesült, ami tulajdonképpen a „fából vaskarika” tipikus esete volt. Az új szerv hatáskörébe tartozó HJ-területeken az aktivisták közreműködtek a Hitlerjugend iskolázásában, a néppolitikai kérdésekben, valamint a külföldi utak engedélyezési folyamatában. Igazán fontos szerepet a szerv a különféle okokból a birodalomban tartózkodó német ifjak nevelésében játszott. A Birodalmi Ifjúságvezetőség nyolc hónap után teljesen eredményesnek ítélte meg a megfigyelőhelyek tevékenységét, és határozottan elutasította, hogy ezek a szervek bárminemű titkos tevékenységet folytassanak.⁵¹ Lényegében véve azonban leginkább arról volt szó, hogy a Hitlerjugend a VDA-val kötött egyezmény ellenére mégis részesedést próbált szerezni annak tevékenységi köréből. Más helyütt a megfigyelőhelyek saját feladatukként definiálták, hogy bár nem adhattak utasításokat, nem avatkozhattak be a VDA ügyeibe, kérsére tanácsokkal segíthették a külföldi szervezeteket.⁵²

A külügyminisztérium hamar felfigyelt arra, hogy a megfigyelőhelyek önhatalmúan kiterjesztették tevékenységüket, s nem csupán a birodalom határain belül munkálkodtak. Fiatalokat, egyetemi hallgatókat küldtek a határ túloldalára, hogy ott kapcsolatba lépjenek a német kisebbséggel. Főleg Csehszlovákia,

⁵¹ RJF Gebiet Ausland. Abschrift, 27. August 1934. PAAA. R 63610.

⁵² Vermerk. Vertraulich! 12. Februar 1936. PAAA R 98894.; Das AA an Reichsminister Hess, 31. Juli 1934. PAAA R 63607. – A megfigyelőhelyeket égtájak szerint állították fel. Keleten a Memel-vidék, a Baltikum és Finnország megfigyelése volt a feladat, amelyet a königsbergi munkarészleg (*Arbeitsstelle*) látott el. A keleti megfigyelést végezte a danzigi munkarészleg is, amely egész Lengyelorszáért és a Korridorért felelős volt, s kirendeltséggel (*Zweigstelle*) rendelkezett Beuthenban, kifejezetten Kelet-Felső-Szilézia megfigyelésére. A középkeleti területekért a drezdai főrészleg (*Hauptstelle*) volt felelős, amelynek hatáskörébe Csehszlovákia tartozott. A breslauer kirendeltség Szlovákia és a hucini terület megfigyelését látta el, a regensburgi pedig a Bajor- és a Cseh-erdőt. A délkeleti területek központja Berlinben volt, amely Lipcsében működtetett kirendeltséget. A déli terület – főleg Dél-Tirol – ugyancsak egy Berlinben székelő munkarészleg alá tartozott (nem azonos az előzővel). Nyugaton a düsseldorfi munkarészleg végezte Elzász-Lotaringia, Luxemburg, Eupen-Malmedy megfigyelését, egy fiáléja pedig speciálisan Elzász-Lotaringiára koncentrált. Északon (Skandinávia, Dánia) egy lipcsei munkarészleg volt illetékes, flensburgi kirendeltséggel. (Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat Verwaltung Etatvorschlag für 1934/35. PAAA R 63606.)

Lengyelország és Dél-Tirol volt e tevékenység célpontja. A minisztérium nagyon veszélyesnek találta a dolgot; erre a legfőbb bizonyítékot a kémkedésnek minősülő Reustle-ügy szolgáltatta.⁵³ Franciaország mellett Csehszlovákiában és Magyarországon is tiltakoztak a Birodalmi Ifjúságvezetőség efféle kémakciója ellen, amely Magyarországon ráadásul ellentétben állt Hitler Gömbösnek tett ígéretével is, miszerint a kisebbségi kérdést belügynek tekinti.⁵⁴ A megfigyelőhelyeket nem sokkal később valószínűleg felszámolták, mert később nincs semmilyen információ róluk. Schirach szeme előtt viszont már egy olyan intézet létrehozása lebegett, amely többek között elláthatta volna a külföldi ifjúsági szervezetek tartós megfigyelését, s ezáltal információval szolgálhatott volna a HJ vezetőségének is. A kezdeményezés azonban végül nem valósult meg.⁵⁵

A megfigyelésen túl számos alkalom nyílt a közvetlen kapcsolattartásra is, s erre nem véletlenül került sor elsősorban a harmincas évek közepétől. A Kursell Iroda (*Büro Kursell*) létrehozásával megkezdődött a népiségi politika centralizációja; ebből alakult ki azután a népiségi politika új, teljes mértékben nemzetiszocialista szellemiségű, egyébként az SS befolyása alatt álló fóruma, a Népi Német Közvetítő Szerv (*Volksdeutsche Mittelstelle, VoMi*).⁵⁶ Rendezvények sora jelezte a megnövekedett, s most már a

⁵³ Reustle a Hitlerjugend tagjaként egy franciaországi út során eltévedt, majd őrizetbe vették a francia hatóságok. Reustle feladata az út során ráadásul az volt, hogy információkat gyűjtsön az Elzászban működő egyházi ifjúsági szervezetekről. A külügyminisztérium kész szerencsének tartotta, hogy a papíron kiadott instrukciókat a francia rendőrség nem találta meg. Annak ellenére, hogy a Birodalmi Ifjúságvezetőség joggal kifogásolta azt az általánosítást, miszerint emiatt az egy eset miatt a Hitlerjugend munkáját negatívan ítélik meg, az ügy fényt derített arra, hogy a HJ titkos megbízottakat küldött ki felderítőként, s ez nyilvánvalóan nemcsak Franciaországban volt így. Ezek az akciók nemcsak a kiküldötteket sodorták veszélybe, hanem a külföldi németséget is. (Das AA an Hess, 31. Juli 1934. PAAA 63607.) 1934-ben állítólag tömeges volt ez a jelenség, Belgiumból például 125 főt utasítottak ki. (Auslandsreisen. BArch. NS 28/111. 35.)

⁵⁴ Das AA an Hess, 31. Juli 1934. PAAA 63607.

⁵⁵ Niederschrift über die am 13. Juni 1935 im Auswärtigen Amt abgehaltene Besprechung über die „Beobachtungsstellen“ der Reichsjugendführung. PAAA R 63610.; Dieter TIEMANN: *Deutsch-französische Jugendbeziehungen der Zwischenkriegszeit*. Bouvier Verlag, Bonn, 1989. 350.

⁵⁶ Norbert SPANNENBERGER: *Der Volksbund. Der Deutschen in Ungarn 1938 – 1944 unter Horthy und Hitler*. Oldenbourg Verlag, München, 2002. 117–129.

nemzetközi politika színterén is felvállalt elkötelezettséget a népi németység iránt. A találkozókön általában több országból érkező népi német fiatalnak adtak rövid időre otthont, s gyakran az állam és a párt nagyságai is megjelentek köztük. A megvitatott témák különbözők voltak. 1936 júniusában a Burg Nattersbergen főképp az ifjúsági, leány- és szakmai nevelés helyzetéről, illetve a nyári munkák előkészítéséről folytattak eszmecsere-t. Különös gondot fordítottak a küldő országokban folyó ifjúsági szervezkedés áttekintésére, amely 1936-ban még a három legfontosabbnak ítélt délkeleti országban (Magyarországon, Jugoszláviában, Romániában) is gyermekcipőben járt. Így folyamatosan napirenden tartották a birodalmi HJ-csoportok kiküldését a településterületekre, a népcsoportok egymás közötti bevetését, illetve a birodalmi vezetőképző tanfolyamok feltöltését is. A kiutazó birodalmi német csoportvezetőket külön táborban fogták össze, hogy a délkeleti népcsoportok speciális kéréseit is figyelembe vegyék.⁵⁷ Csoportok indultak Bukovinába, Besszarábiába, illetve a szlovéniai vidékszolgálatban való részvételre. Augusztus 17–20. között 28 fő – köztük 11 leány Besszarábiából – a stuttgarteri Köchlhausban vett részt tanfolyamon, melyen a világnézeti neveléssel foglalkoztak, mivel Besszarábia a Szovjetunióval volt határos, így jobban ki volt téve a „bolsevik veszélynek”. Augusztus 17. és 28. között Hubertushöhben először 12, azután 37 lódzi fiú részvételével nyílt meg újabb tábor; a programot biciklitúra és északi táborozás színesítette. Tizenkét stájerországi fiú és lány Dél-Németországban tett kerékpáros utat.⁵⁸ Így 1936 folyamán összesen 323 főt iskoláztak háromhetes, tíz-, hat- és háromnapos táborokban, s további 129 bajtársat vezettek körbe Németország egyes pontjain, valamint 44 csoportvezetőt készítettek fel a határon túli munkára. Ez összességében majd 500 embert jelentett.⁵⁹

A munka a későbbi időszakban is töretlenül folyt tovább, s 1938-ban a csúcspontra ért. A HJ évente megrendezett breslauer nyári játéka után a fiatalok egész Németország-szerte útnak in-

⁵⁷ Bericht über die Tätigkeit des Auslandsdeutschen Jugendreferates im Sommer 1936. PAAA R 60020. K 636318–636324.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

dultak. Csak a szudétanémet ifjúság 1500 fő érkezését jelentette be a német ifjúsági szállóknak. A kelet-porosországi táborok (Neukuhren, Tolkemit, Mohrunge, Danzkehmen) leginkább baltikumi németeket fogadtak.⁶⁰ A lendület 1939-re már látványosan megtorpant, és nemigen találjuk nyomát a korábbi évek ütemes kapcsolatainak. Fontos rendezvénynek tűnt viszont a Német Külföld Intézet 1939. évi tanácskozása, amelyen a népi német ifjúsági tevékenységről is tárgyaltak. A részt vevő népi német ifjúsági vezetőket Stuttgartban a város főpolgármestere és az intézet igazgatója, dr. Strölin fogadta. A tanácskozás résztvevői a HJ egész tevékenységével behatóan megismerkedhettek. A bajtársi esteken pedig személyes kapcsolatok jöttek létre a birodalmi HJ vezetőivel, s közös kirándulásokat is tettek a környékre.⁶¹

A Hitlerjugend és a VDA – új felállás

Önállósága megőrzése ellenére a *Gleichschaltung*ot természetesen a határon túli németiség támogatásának csúcsszerve, a VDA sem kerülhette el, sőt 1933-tól fellángoltak körülötte a hatalmi harcok. Különösen az NSDAP Külföldi Szervezete és a Hitlerjugend központi vezetése látott ellenfelet a szervezetben, ám valójában e szervek vezetőinek (Bohle és Schirach) személyes hatalmi ambíciójáról volt szó.⁶²

Baldur von Schirach már 1933 elején felszólította a VDA-t arra, hogy iskolai csoportjait oszlassa fel és tagolja be a Hitlerjugendbe. Ez nem következhetett be, ezért a két szervezet viszonyát 1933 májusában egy Karslruhében megkötött egyezményben rendezték. Az egyezmény célja az volt, hogy egységes szempontokat érvényesítsenek az ifjúságvezetésben, s a VDA-t összehangolják a Hitlerjugenddel. A szerződésben a Hitlerjugend kifejezte elismerését a VDA-ban folytatott sok évtizedes tevékenységért, és saját tagjainak kifejezetten ajánlotta, hogy vállaljanak tagságot és

⁶⁰ Auslandsdeutsche Jugend fährt durchs Reich. *RJP*, 1938/176. 1.; Abschied der sudetendeutschen Turner-Jugend vom Reich. *RJP*, 1938/186. 3.; Auslandsdeutsche Jugend im Reich. *Die HJ*, 1938/32. 1938. augusztus 6. 1.; Auslandsdeutsche Jugend in den Lagern der Hitler-Jugend. *RJP*, 1938/174. 4.

⁶¹ Volksdeutsche Jugendführer tagten in Stuttgart. *RJP*, 1939. június 11. 4.

⁶² Hans-Adolf JACOBSEN: i. m. XLIII–XLIV.

közreműködést a VDA szervezetében (gyűjtések, rendezvények stb.), ami csendes beszivárgást jelentett. Hans Steinacher, a VDA szövetségi vezetője is egyetértett azzal, hogy a fiatalok VDA-ban vállalt tagsága nem érinti a HJ-tagságot, és az alól nem ment fel. Bár a VDA ifjúsági szerve továbbra is megmaradhatott az addigi keretek között, de az ifjúság véd sportkiképzéséről le kellett mondania. Iskolai csoportjai támogatták a Hitlerjugend munkáját, vagyis maguk is asszisztáltak az iskola nácifikálásához, s a csoportok vezetői is szoros kapcsolatban álltak a HJ illetékes vezetőivel. A két szervezet pedig kölcsönösen képviseltette magát egymás rendezvényein. A karlsruhei szerződés értelmében a VDA ifjúsági szervezetének tagjai horogkeresztes karszalagot hordtak, s a Hitlerjugend második emberét, Nabersberget – más Hitlerjugend-vezetőkkel együtt – beválasztották a VDA elnökségébe.⁶³

A VDA kényszerűen ment bele a dologba, hiszen ezáltal biztosíthatta a kettős tagságot a VDA-ban és a HJ-ban, s így megakadályozhatónak vélte a VDA ifjúsági csoportjainak elnéptelenedését. A horogkeresztes szalag, a nemzetiszocialista külsőségek megjelenése viszont sokakban megingatta a szervezet – amúgy váltig hangsúlyozott – semlegességébe vetett hitet.⁶⁴ A szerződés megmutatta: a Hitlerjugend annak ellenére, hogy 1933 májusában még nem erősödött meg igazán, mégis a szerződés egyértelmű kedvezményezettje volt, hiszen a külföldre irányuló munkájához igénybe vehette a VDA tapasztalatait és segítségét. Ráadásul a VDA ifjú tagjai szépen lassan kivétel nélkül a HJ tagjaivá vál-

⁶³ Heinrich LIEPE: Möglichkeiten und Formen volksdeutscher Arbeit an den höheren Mädchenschulen. *Deutsche Mädchenbildung. Zeitschrift für das gesamte höhere Mädchenschulwesen*, 1934/6. 259–267.; Abkommen zwischen Hitlerjugend und VDA. *Berliner Börsen-Zeitung*, 1933. május 12. PAAA R 60332. – Minderről a Magyar Külügyminisztérium is értesült, amely árgus szemekkel figyelte a népi németiség legfőbb patronáló szervének minden lépését. (Magyar Királyi Követség Berlin a külügyminisztériumnak, Berlin, 1933. június 17. MOL K-63. 181. cs. 1933–21/7.; Hans-Adolf JACOBSEN: i. m., 9. 149–151., 235.; Günter KAUFMANN: Politische Jugend – volksdeutsche Jugend. *Wille und Macht*, 1934/11. 1–5.; PRITZ Pál: *Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején, 1932–1936*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1982. 113.)

⁶⁴ Aufzeichnung. PAAA R 60332. K 658419.; Die „Klagenfurter Tagung“ des Vereins für das Deutschtum im Auslande in Passau (3. bis 5. Juni 1933). PAAA R 60332. K 658457–K658465.

tak, s míg a Birodalmi Ifjúságvezetőség kulcspozíciót szerzett a VDA elnökségében, addig a VDA csak a fokozatosan kiüresedő, weimari időkből megörökölt Német Ifjúsági Szövetségek Birodalmi Bizottságában kapott pozíciót. Az pedig, hogy a HJ elismeri a VDA-t, mindössze üres ígélet volt, s ezt később a gyakorlat is igazolta. Mindazonáltal a VDA megszabadult a nyílt kirohanásoktól, amelyek a Hitlerjugend részéről már 1933 előtt is tapasztalhatók voltak, s a felszínen egyelőre békés együttműködés mutatkozott. A kölcsönös segítség leginkább abban nyilvánult meg, hogy a HJ támogatta a VDA által rendezett gyűjtéseket és rendezvényeket, s erre az időszakra a HJ-szolgálat alól felmentést ígértek. A VDA viszont a HJ néppolitikai iskoláztatásában nyújthatott lényeges segítséget.⁶⁵

A Birodalmi Külügyminisztérium, a HJ ellenében, kiállt a népi-ségi politikát kezdetben koordináló Rudolf Hess és a VDA mellett. Jó néven vette volna, ha maradéktalanul rendezik a két szervezet viszonyát, amely azonban sohasem vált szívélyessé. A megkötött egyezmény értékét mutatta, hogy a külügyminisztérium már öt hónappal később aggályait fejezte ki a külföldi németiséggel való viszony alakulása miatt. Egyértelművé tette, hogy a VDA évtizedes tapasztalatokon alapuló tevékenysége nélkülözhetetlen a külföldi németiség gondozásában, s kiállt a VDA iskolai csoportjainak fennmaradása mellett.⁶⁶ Egy külügyminisztériumi megbeszélésen foglalkoztak azzal a híreszteléssel is, hogy a Hitlerjugend a VDA-t csak álcázási célokra használja a külföldi németiséggel való kapcsolataihoz.⁶⁷ A VDA melletti elkötelezettségüket jelezte az is, hogy a Hitlerjugendet igyekeztek felelőssé tenni, ha külföldön egy német fiatal kellemetlenséget okozott Németországnak. Erre volt példa a már említett Reustle-ügy.⁶⁸ 1933 végére Schirachnak még is sikerült elérnie Hessnél, hogy megvonják a VDA-tól az „ifjúság” szó használatát, így a *VDA-ifjúság* nevet *VDA-iskolaközösségekre* változtatták. Hess külön kiemelte, hogy a német ifjúság egységes

⁶⁵ Hitlerjugend und VDA. *Märkische Volkszeitung*, 1934. január 10. PAAA R 60333.

⁶⁶ Das AA an das Reichsministerium des Innern, 23. Oktober 1933. PAAA R 60333. K 264322– K264326. és R 63605.

⁶⁷ Abschrift zu VI S 8752/35, 12. August 1935. PAAA R 63610.

⁶⁸ Uo.

formálása érdekében a VDA-iskolaközösség fiatal vezetőinek és tagjainak egyben Hitlerjugend-tagoknak kell lenniük. A HJ továbbra is kötelezte magát, hogy támogatja a VDA-t, különösen a nagy utcai gyűjtéseken, s hajlandó volt elvben szabadságotolni tagjait a VDA-iskolaközösségekben letöltendő szolgálat érdekében. A kettős tagságúak viszont csak a HJ egyenruháját viselheték. Hasznosnak vélték, ha a HJ határvidéki és külügyi referensei egyben a VDA-tagjaivá is válnak. A VDA-iskolaközösségek viszont maximálisan a teljes diákszámnak csak húsz százalékát ölelheték fel, miközben a Hitlerjugend esetében nem volt ilyen korlátozás, éppen ellenkezőleg: 100%-ra törekedtek.⁶⁹

Az 1934-es trieri VDA-rendezvényen már keményebb hangot ütött meg a Birodalmi Ifjúságvezetőség. A találkozóon csak a Hitlerjugend Nyugati Területének küldöttei jelenhettek meg. Minden részt vevő HJ-tag számára kötelezővé tették a HJ-egyenruha viselését, s kifejezetten megtiltották a VDA-egyenruhának vagy részének (például karszalag) a hordását, illetve a VDA zászlóinak és más jelképeinek használatát. A rendelkezés azonnal kiváltotta az egyesület tiltakozását, amely arra az addigi általános gyakorlatra hivatkozott, hogy korábban a VDA rendezvényein a kék VDA-egyenruhát viselték, míg a HJ rendezvényein a HJ egyenruháját. Ez azért volt igen kellemetlen, mert időközben a VDA ifjú tagjainak túlnyomó része már Hitlerjugend-tag lett. Így a VDA ifjúsági felvonnulása egyúttal egy náci párttagozat által uralt rendezvényre utalt volna, s ez feleleveníthette a már korábban is megfogalmazott külpolitikai aggályokat. Steinacher levélben kérte Hess, hogy hasson oda e rendelkezés visszavonására.⁷⁰

Mivel a VDA ifjai leginkább a felső iskolákból kerültek ki, s a szociálisan jobb helyzetben lévő rétegek gyermekei voltak, a HJ

⁶⁹ Hess an die Reichsjugendführung und VDA, 18. Dezember 1933. PAAA R 60334. K 264447.; Nr. 296. Betr. Hitlerjugend und Volksbund für das Deutschtum im Ausland (VDA). *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, 1934/84. 1934. január 17. 1.; Der Wortlaut der Erklärung. *Der Volksdeutsche. Blatt des Volksbundes für das Deutschtum im Ausland*, 1934/2. 2.

⁷⁰ *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung (Hitlerjugend)*, 1934/119. 10. April 1934. PAAA R 60334. K 264442.; Abschrift an den Stab des Stellvertreters des Führers, 20. April 1934. PAAA R 60334. K 264443–K264445.; An Herrn Reichsminister Hess, 26. April 1934. PAAA R 60334. K 264449–K 264451.

már a VDA „finom köreiről” kezdett beszélni. Valóságos háborút folytatott a VDA ifjai ellen, s a dolog csakhamar tettlegességig fajult: például letépték róluk a kék nyakkendőt. Bár Steinacher megszüntette a VDA zászlóját és nyakkendőjének viselését, a támadások ezzel még nem szüntek meg. Az atrocitások legfőbb színtere az iskola lett, s egy idő után már a tanárok sem merték védelmükbe venni az egyesületet, a felügyeleti szervek pedig gyengének és érdektelennek mutatkoztak a kérdésben.⁷¹

1934 tavaszán Schirach már azzal fordult Hesshez, hogy kérényezze a VDA ifjúsági csoportjainak felosztatását és betiltását. Erre azonban nem került sor, sőt Hess élesen elítélte Schirach újabb VDA-ellenes kirohanásait. Frick is hasonlóan állt a kérdéshez, s közölte, hogy a VDA volt és marad a népiségi politika zászlóvivője. Schirach ezután kijelentette, hogy amíg Steinacher a VDA-ban dolgozik, addig a két szervezet között nem lehet együttműködés. Miután a HJ-nak Hess utasítására be kellett szüntetnie az alantas háborút, a verekedéseket, bejelentette, hogy önálló külföldi tevékenységbe kezd a népi német ifjúság körében. Nyilvánvalóan most így akarta ellehetetleníteni a VDA-t. A HJ-tagoknak megtiltották a VDA-tagságot, s HJ-egyenruhában immár nem lehetett megjelenni a VDA rendezvényein.⁷² Mindezek ellenére a HJ továbbra is közreműködött a VDA gyűjtéseiben.⁷³ 1935-re viszont a HJ már a külföldi német ifjúság gondozásában is önálló útra lépett, s a VDA-tól függetlenül is meghívott fiatalokat a határ menti régiókból. Mindez pedig mind a VDA-nak, mind pedig a külügynek egyre több fejtörést okozott.⁷⁴

⁷¹ Hans-Adolf JACOBSEN: i. m. 9., 149–151., 235.; Hans Wolfram Hockl – népi német vándormadár-vezető – 1936-os németországi csoportos útja során saját szemével látta Odera-Frankfurtban, amint a HJ tagjai megtámadták a VDA ifjúsági csoportjait. (Hans Wolfram Hockl: *Ungewisse Wanderung*. Freilassing, 1960. 170–171.; Hans-Christian BRANDENBURG: i. m. 176–177.)

⁷² Hans-Adolf JACOBSEN: i. m.; „Volksdeutsche Offensive”. *Der Volksdeutsche. Blatt des Volksbundes für das Deutschtum im Ausland*, 1934/20. 2.

⁷³ Aufruf Schirachs zur VDA-Sammlung, VB, 13. Juni 1938. BArch. NS 5/VI/427. 173.; Magyar Királyi Főkonzulátus München a külügyminisztériumnak. München, 1939. június 26. MOL K-28. 98. cs. K 28-198-1939-17779; K-63. 192. cs., 1939-21/7.; Schulsammlung des Volksbundes für das Deutschtum im Ausland. *Reichsbeehl*, 20/III. 1938. június 10. 542.

⁷⁴ VDA Bundesleitung an das AA, 20. August 1935. PAAA R 63610.

A VDA próbált enyhíteni a feszültségen. Azt bizonygatta, hogy sohasem volt célja ifjúsági mozgalom létrehozása, csupán ifjúsági formákat is alkalmaztak a „népiségi harcban”. „*Mint népi német lelkiismeret*”, fiatalokat és iskolákat egyaránt a népiségi harc irányába akart terelni. A VDA kiemelte, hogy tevékenysége nem egy szinten történik a barna mozgalommal. A támadások közepette azonban a VDA lassan minden irányban védekezésre kényszerült. Ennek következtében az 1935. augusztusi lübecki elnökségi ülésen éles kritikával illették Steinacher szövetségi vezetőt, és javasolták, hogy a szervezet túlélése érdekében adják fel az önálló ifjúsági szervezetet, oszlassák fel az iskolai csoportokat, és ezt az egész feladatot hagyják a Hitlerjugendre. Úgy gondolták, ezzel az önkéntes *Gleichschaltung*gal megőrizhetik a VDA viszonylagos önállóságát. Steinacher egyelőre azonban ellenállt.⁷⁵

A VDA és a Hitlerjugend közötti ellentét annyira elmérgesedett, hogy 1935 végén a Bad Homburg-i Ifjúnép – nyilván felsőbb utasításra – kifejezetten elrendelte a VDA-val fennálló kapcsolatok megszüntetését. 1936 elején Schirach viszont arról értesítette a terület- és főjárásvezetőket, hogy rövidesen rendeződik a viszony a VDA-val; addig is tartózkodásra intette a Hitlerjugendet a VDA alakulataiba való beavatkozástól, mivel annak a külföldi némettség láthatva volna kárát. Végül is elmozdították Steinachert (utóda *Karl Haushofer* professor lett), és a VDA-t betagolták a Népi Német Közvetítőszervbe (*Volksdeutsche Mittelstelle – VoMtl*). Ezt nagy ellenérzéssel fogadták Ausztriában, Magyarországon, Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Romániában. A VDA ügyvezetését *Paul Minke* HJ-vezető, majd 1938-tól a Birodalmi Ifjúságvezetőség Határvidéki és Külügyi Hivatalának egyik tisztviselője, *Rudolf Hillebrand* látta el. Ez egyúttal a két szervezet alsóbb szintekig érő együttműködését is biztosította, s egyértelművé tette, hogy a harcot a HJ nyerte meg. A VDA munkaköréből teljességgel kikerült a külföldi némettség ifjainak gondozása.⁷⁶

⁷⁵ Unsere Jugendarbeit. *Der Volksdeutsche. Blatt des Volksbundes für das Deutschtum im Ausland*, 1934/2. 2.; Hans-Adolf JACOBSEN: i. m. XLVII–XLVIII., 3.

⁷⁶ Abschrift. Deutsches Jungvolk, Jungbann 1. und 2/166. Grenz- und Auslandstelle, Bad Homburg, 15. November 1935. PAAA R 60339.; Der Jugendführer des Deutschen Reiches an die Führer der Gebiete etc., 12. Februar 1936. PAAA R 60339.; Notiz, 3. Oktober 1936. PAAA R 60340.; Notiz Herrn

Külföld

Mint láttuk, az 1920-as évek végére megszaporodtak a külföldi utak, ám számuk azután részben a gazdasági világválság, részben pedig a náci hatalomátvétel miatt jelentősen csökkent. A Birodalmi Ifjúságvezetőség ugyanis nagy gondot fordított arra, hogy erősen megszűrje a kiutazó csoportokat, s ifjúsági csoportként Németország képviselőjében csak a megfelelő szellemiségűeket engedje külföldre. Mindez viszont erősítette a német ifjúság elszigeteltségét, amely a náci párt hatalomátvétele miatt amúgy is bekövetkezett, s 1937-ig, bár csökkenő mértékben, de megfigyelhető volt. Ezt Schirach maga is beismerte, amikor 1936-ra visszanezve így összegezte a HJ és a német ifjúság külföldi tevékenységét: „Az 1936-os évben 224 000 ifjú külföldi szállt meg egyénileg vagy csoportosan német ifjúsági szállókban, vett részt a HJ sátortáborokban és keresett fel cserediákként német családokat. De csak 3400 Hitlerjugend-tag tett külföldi utat ebben az időszakban. Gyakorlatilag Olaszország az egyetlen ország, ahova Hitlerjugendtagok utazhattak anélkül, hogy egyenruhájukkal és lobogóikkal megbotránkozást keltettek volna. Tenni kellett valamit, hogy áttörhessük a német ifjúságnak ezt az izoláltságát.”⁷⁷ Az izoláltság feloldása azonban nem elsősorban e törekvések eredménye volt, még akkor sem, ha Schirach az ifjúságot a „legjobb nagykövetnek” tekintette, és a HJ teljességgel adaptálhatta a már a weimari időkben kiépített kapcsolatokat. Csakis Németország külpolitikai mozgásterének bővülésével lehetett számítani az ifjúsági kapcsolatok megélénkülésére, hiszen nem a Hitlerjugend segítette elő a diplomáciai enyhülést, hanem ennek bekövetkezése után a Hitlerjugend is profitált belőle. Schirach – a német ifjúság utazó követeként – maga is leginkább a harmincas évek második felében fejtett ki erőteljes tevékenységet, amely egyúttal a HJ egyre inkább megmutatkozó monopolhelyzetével is összefüggésben állt. Ennek legjelentősebb

Gesandten Stieve, Herrn Staatssekretär, Herrn Reichsminister, 9. November 1937. PAAA R 60341.; Gottfried GRIESMEYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m. 180.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 256.; Neuorganisation der VDA. *Informationsdienst*, 1939/1. 1–2. BArch. NSD 43/21. 112601.

⁷⁷ Baldur von SCHIRACH: *Ich glaubte an Hitler*. Mosaik-Verlag, Hamburg, 1967. 235.

megnyilvánulása Schirach balkáni és keleti útja volt 1937 végén, amelyhez megkapta a Führer személyes engedélyét.⁷⁸

1935-ben 186 csoport utazott külföldre 2790 résztvevővel, 1936-ban 226 csoport 3390 résztvevővel, 1937-ben pedig már 340 (vagy 370) csoport 5500 fiatallal. Ez azonban csak a HJ által vezetett utakat jelentette. Az egyéb utak (amelyekhez persze kellett a Birodalmi Ifjúságvezetőség engedélye) nem szerepeltek ezekben a statisztikákban. A BIV Útszervezési Hivatalában 1933-ban 300 és 400 közötti számban jelentettek be úttervet, míg 1934-re már legalább háromszoros aránnyal számoltak, s később is több ezer útbejelentésnek van nyoma. A kiadott engedélyek számából azonban kitűnik, hogy a harmincas évek második felében több mint 2000 esetben adtak ki engedélyt egyéni és csoportos külföldi útra. Mindent összevéve a HJ teljesítménye 1937-ig mégis elmaradt a birodalomban kívánatostól. Arról nincs statisztika, hogy minden ifjúsági utat összesítve hány fő mehetett külföldre. Csak sejteni lehet, hogy több ezerről lehetett szó. Ezzel szemben a kiutazó HJ-tagok száma még 1935-ben sem érte el a 3000 főt – 1933–1934-ben pedig minden bizonnyal még kétezren sem látogattak külföldre⁷⁹ –, aminek nyilvánvaló oka az volt, hogy a korábbi, a HJ-ba még be nem tagolt csoportokat már nem engedték kiutazni, a HJ pedig még nem volt eléggé felkészülve arra, hogy mindjárt a kezdetek kezdetén tömegesen szervezhessen utakat.

A mutatkozó elszigeteltségen némileg enyhített, hogy sokkal többen érkeztek Németországba, mint ahány német fiatal külföldre ment. Míg a külügyminisztérium – mint már láthattuk – egyes országok meglátogatásától eltanácsolta a Hitlerjugendet, addig más országok kifejezetten megértőek voltak a német változásokkal szemben, s ez az ifjúság németországi látogatásaiban is kifejeződött. A Hitlerjugend sátortáboraiiban is több ezer külföldi töltött

⁷⁸ Völkerverständigung in der Badehose. *Die HJ*, 1937/24. 1937. június 12. 7. BArch. NSD 43/256.; Lammers an Schirach, 24. November 1937. PAAA R 98908.; Auslandsaufenthalt von Parteigenossen. *Reichsbefehl*, 30/II. 1937. augusztus 13. 783.

⁷⁹ „Jahr der Verständigung”. *VB*, 1938. januar 26. BArch. NS 5/VI/427. 150.; Für die Verständigung vorgesorgt. *NSK*, 16. Januar 1938. BArch. NS 5/VI/427. 145.; HJ-Fahrten in alle Welt. *RJP*, 1938/185. 2.; Gottfried GRIESMEYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m. 191.; Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 222.

több-kevesebb időt. Egy nem túlságosan megbízható sajtójelentés szerint az 1933-as tartózkodás és a Hitlerjugend belső felépítése miatti pangás után 1934-ben ismét emelkedett a Németországba látogatók száma. 1934-ben 85 000, 1935-ben összesen 106 400, 1936-ban 196 000 külföldi fiatal kereste fel a német ifjúsági szállókat, főleg a Rajna-vidéket, mivel a legtöbben Angliából, illetve Hollandiából érkeztek. Kedvelt úti cél volt még Baden, a rajna-majnai körzet, az északi partvidék és Berlin-Brandenburg is. 1937-ben állítólag már 216 000 külföldi fiatal vette igénybe a német ifjúsági szállókat, s 1938-ra további emelkedést vártak. 1935 és 1938 között a német ifjúsági szállókban (összesen 1754-ben) 828 717 külföldi fiatal fordult meg hosszabb-rövidebb időre. A statisztikákat némileg torzítja az a tény, hogy a külföldi állampolgárságú németek arányát nem mutatták ki külön.⁸⁰

A látogatók összetételét a nemzetiszocialista Németországhoz való viszony mellett az országok anyagi helyzete is megszabta. 1938-ban a német ifjúsági szállókban nyolcszor annyi volt az eltöltött éjszakák száma, mint a világban létező 22 másik ifjúsági-szálló-szervezetben együttesen. 1938-ban a német ifjúsági szállókban eltöltött éjszakák száma alapján a külföldi országok közül Dánia, Csehszlovákia, Anglia, Svédország, Észak-Amerika és Hollandia járt az élen.⁸¹

A külföldi fiatalok németországi útjait elősegítette az is, hogy a Német Ifjúsági Szállók Szövetsége 1934 júniusáig 6 országgal

⁸⁰ 1937-ben a Rajna-vidéken például 32 294 fő, Badenban 16 086, a Rajna-Majna-vidéken 8831, az északi vidéken 7482, Berlinben és Brandenburgban 6553 fő tett látogatást. (BArch. NS 28/104.); Für die Verständigung vorgesorgt. NSK, 1938. január 16. BArch. NS 5/VI/427. 145.; Vorposten der Verständigung. RJP, 1938. február 18. „Verstehenlernen – jenseits der Streitfragen”. *Frankfurter Zeitung*, 1938. február 18. BArch. NS 5/VI/427. 160. – Kaufmann szerint 1935-ben 178 000, 1936-ban 224 000, 1937-ben 235 000 külföldi ifjú látogatott csoportosan, iskolai csoporttal vagy egyénileg Németországba. (Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 225. Deutschland auf der internationalen Jugendherbergstagung. RJP, 1938/198. 4.; Gottfried GRIESMEYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m.; Torsten SCHAAR: *Artur Axmann. Vom Hitlerjungen zum Reichsjugendführer der NSDAP - eine nationalsozialistische Karriere*. Universität Rostock, Rostock, 1998. 314.)

⁸¹ Dánia 44 319 éjszaka, Csehszlovákia 43 410, Anglia 25 914, Svédország 13 463, Észak-Amerika 12 500 és Hollandia 11 526 éjszaka. (Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 156.; Jahr der Verständigung. RJP, 1938/2. 1–2.)

(Franciaország, Belgium, Hollandia, Dánia, Írország, majd 1934 közepén Skócia is) és a szudétanémet ifjúsági szállókkal írt alá olyan megállapodást, hogy fiatal polgárai a saját országuk által kiállított ifjúságiszálló-igazolvánnyal igénybe vehetik a német szállókat is. 1934 májusában eltörölték a külföldiek által fizetendő felárat. A megállapodás persze kölcsönösségi alapon ugyanezeket az előnyöket biztosította a külföldre látogató német fiataloknak. Azoknak az országoknak a fiataljai számára, ahol nem létezett ifjúságiszálló-szövetség, a német szövetség berlini központja adott ki igazolványokat. Az intézkedés eredményének tekintették, hogy már 1934 nyarán nagyobb számban érkeztek fiatalok Angliából, Svédországból, Lettországból és Franciaországból.⁸²

1935-ben Hess nyitotta meg a német ifjúság nemzetközi szállóját a Burg Altenában. Ez annak az *Ifjúsági Szállók Nemzetközi Munkaközösségének* programjában valósult meg, amely célként tűzte maga elé, hogy mind a 22 tagországában létesüljön egy-egy olyan ifjúsági szálló, amely kifejezetten az ifjúság nemzetközi kapcsolatait segíti elő. Németország elsőként hajtotta végre ezt a tervet. A megnyitón Schirach is jelen volt.⁸³

A fiatalok mellett a Németországba látogatók közül a német sajtó szerint 1936-ban több mint 50 000 ember tekintette meg a Hitlerjugend létesítményeit; 1937-ben hasonló számú érdeklődővel számoltak.⁸⁴ A látogatók többnyire az ifjúság nevelésében érdekelt személyek, újságírók, államférfiak és politikusok voltak. Bár a Hitlerjugend valóban minél több külföldinek kívánta bemutatni

⁸² Der deutsche Jugendherbergsausweis gilt in der ganzen Welt. *RJP*, 1934/86. 1–2.; Großer Erfolg des Abkommens des deutschen Jugendherbergsverbandes mit den ausländischen Verbänden. *RJP*, 1934/110. 1.; Ausländer besuchen Deutschland. *RJP*, 1934/89. 2.

⁸³ Rudolf Heß übergibt die deutsche Weltjugendherberge ihrer Bestimmung. *RJP*, 1935/116. 1.

⁸⁴ A látogatók megoszlása 1936-ban: Anglia és domíniumai 22 848 fő, Svédország 3673 fő, USA 3609, Olaszország 2544, Belgium és Luxemburg 2498, Norvégia 2457, Franciaország 2370, Hollandia 2116, Finnország 1983, Svájc 1431, Dánia 1226, Magyarország 822, Lengyelország 781, Csehszlovákia 581, Portugália 291, Bulgária 298, Jugoszlávia 263, Spanyolország 259, Japán 243, Dél-Amerika 240, Kína 202, Egyiptom 147, Görögország 136, Baltikum 119, Románia 87, Közép-Amerika 16, Albánia 14. Összesen 51 178 főt számoltak össze. (50 000 Ausländer Gäste der HJ. *Die HJ*, 1937/8. 1937. február 20. 1. BArch. NSD 43/256.)

a „népek kölcsönös megértését és békéjét szolgáló tevékenységét”, a külföldiek látogatását csakis szervezett és előre bejelentett formában várta. Ennek értelmében a terület- és főjárásvezetőknek gondoskodniuk kellett arról, hogy a vezetőképző iskolákon, sá-tortáborokon, utakon, illetve más rendezvényeken való részvétel megtagadják a bejelentés nélkül érkező, idegen nemzetiségű külföldiektől.⁸⁵

A Hitlerjugend egyes országokban olyan hírnévre tett szert, hogy az ott élő más nemzetiségű ifjak nem csak a HJ külföldre irányuló tevékenységéből akartak részesedni. Kérvények érkeztek személyesen a Führerhez, hogy engedélyezzen a külföldi fiataloknak ingyenes németországi tartózkodást. A BIV szerint ezek között nyilván voltak olyanok, akik csak ingyen akartak nyaralni, de a többség ténylegesen meg akarta ismerni a nemzetiszocialista Németországot és az ott folyó munkát. Voltak olyanok, akik közvetlenül a Hitlerjugend szokásos belföldi nyári táborozásain akartak részt venni. Számuk összességében azonban nem volt számottevő. Az ilyen személyek meghívása a BIV szerint még inkább erősíthette a HJ barátkozó munkáját. Ezek végrehajtásához azonban a BIV-nek nem volt elég anyagi eszköze. Célként fogalmazódott meg, hogy a Külügyi Hivatal mellett más BIV-részleg is létesítsen Külföldi Vezetőszolgálatot, ugyanis a HJ Berlini területének Határvidéki és Külügyi Osztálya 1938-ban például 1800 esetben vezetett külföldi látogatócsoportokat. Főleg angolok, olaszok, skandinávok és japánok érkeztek ezekre a vezetésekre. A szolgálat szoros kapcsolatban állt az ifjúsági szállókkal is.⁸⁶

Az egyéni és csoportos látogatások mellett a Hitlerjugend nagyszabású rendezvényekkel is igyekezett Németországba csalni a külföldi fiatalokat. A Birodalmi Ifjúságvezetőség remek lehetősé-

85 Das Ausland lernt die HJ verstehen. NSK, 1937. július 17. BArch. NS 5/VI/427. 93.; Ausländer in Zeltlagern. *Reichsbefehl*, 27/II. 1937. július 23. 706.

86 Aufnahmeanträge von fremdvölkischen Jugendlichen in die Sommerlager der HJ. PAAA R 98921.; JfdDR an Lammers, 10. Dezember 1938; Lammers an Schirach, 11. Dezember 1938. BArch. R 43. II/512. 221–223.; Das Ausland lernt die HJ verstehen. NSK, 1937. július 17. BArch. NS 5/VI/427. 93.; Ausländerinnen erleben den BDM. *Das Deutsche Mädel*, 1937. szeptember; Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. VB, 1939. április 27. BArch. NS 5/VI/427. 184.; Abschrift. Ausführungen des Pg. Hinnerks auf der 1. Arbeitsringtagung am 9. Dezember 1938. PAAA R 27134.

get látott abban, hogy a XI. nyári olimpiai játékok révén két hétre Németország lehetett a világ közepe. Számos vendég németországi tartózkodása egyúttal a Németországgal, illetve a Hitlerjugenddel szembeni fenntartások és előítéletek lebontására is alkalmat adott.⁸⁷ A világ minden részéről összesen 16 napra érkező csoportokat az első nyolc napban Berlinnel és környékével, illetve az ott folyó HJ-szolgálatlaltal ismertették meg, majd a következő nyolc napban németországi kirándulást rendeztek számukra, amelynek egyes állomásain a helyi HJ is bekapcsolódott a külföldiek gondozásába. A HJ mintatábornak szánt olimpiai tábora pedig ugyancsak a pozitív benyomások elmélyítését szolgálta. A vendégek között igazi prominens személyiségek is megtalálhatók voltak, mint például az afgán mezőgazdasági vagy a kolumbiai kulturális miniszter, akik több HJ-tábort is meglátogattak, illetve a japán és a török olimpiai vendég is tett néhány látogatást.⁸⁸ A HJ olimpiai sátortábora 1936. július 26. és augusztus 16. között Berlin-Grünwaldban működött, amelyben 1000 olyan HJ vezető kapott helyet, akik egységeikben a testi nevelést irányították. A HJ ebbe a táborba hívta meg az olimpián részt vevő országok ifjúsági delegációit, hogy bemutathassák nekik a HJ-ban folyó testi nevelést, s egyúttal képet kaptak a HJ-ban végzett teljes szolgálatról. A vendégek a csoportos és tömeges bemutatók mellett bepillantást nyertek az egyéni oktatásba is. A tervezett három, nagyszabású reggeli ünnepségre ugyancsak számos külföldi vendég meghívását tervezték.⁸⁹

1938-ra a HJ külföldi útjainak száma elérte csúcspontját. Az összesen tervezett 452 út (30 ország jött szóba, s átlag két-három hetes utakról volt szó) olyan mérvű növekedésnek tűnt, amely a külügyminisztériumot már aggályokkal töltötte el. Ezért 1938 májusában ülést hívott össze a kultusz- és a propagandaminisztérium, Hess törzskara, az NSDAP Külföldi Szervezete (AO), a Külpolitikai

⁸⁷ RfJ GA-Amt (Oberbannführer Stadler) an das AA. 7. Februar 1936; RfJ GA-Amt (Gebietsführer Schulze) an das AA, 26. Februar 1936. PAAA R 98753.; AA an die deutschen diplomatischen Vertretungen und Generalkonsulate, 9. März 1936. PAAA R 98753.

⁸⁸ Die HJ im Dienste der Olympiagäste. *RJP*, 1936/148. 1–2.; Ausländische Minister in HJ-Zeltlagern. *RJP*, 1936/170. 2.

⁸⁹ Ein Olympia-Lager der HJ. *RJP*, 1936/130. 1.

Hivatal (APA), a Népi Német Közvetítőszerv (VoMi) és a Birodalmi Ifjúságvezetőség képviselőinek részvételével. A külügyminisztérium illetékese kifejtette, hogy az utak – főleg a HJ- és hallgatói utak – elszaporodása az ellenséges propagandának okot adhat arra, hogy azokat politikai célzatúnak (például pángermanizmus, nemzetiszocialista propaganda) ítélje. Leginkább Svédország és a Balkán irányában mutatkozik drasztikus növekedés; tehát okvetlenül korlátozni kell az utazásokat, mert ilyen méretekben már kultúrpolitikai hatásuk is romlik. Románia és Bulgária tekintetében rámutattak arra, hogy más jellegű utak (gazdaságiak, professzori látogatások) is olyan nagyszámúak voltak, hogy ezeken túl az ifjúsági utak száma már tarthatatlan volt. Az AO képviselője egyetértett ezekkel az észrevételekkel, s emellett kifogásolta, hogy egyre jobban aktivizálják a külföldi németiséget. Wessely, a Birodalmi Ifjúságvezetőség főreferense, a problémák elkerülésére egy külön felügyelőbizottság létrehozását javasolta, amely az utakat felügyelte volna, és segédkezett volna megfelelő elosztásokban. Mindez azonban csak álca lehetett, hiszen a BIV Külügyi Hivatalának amúgy is feladata volt az utak felügyelete. Ezt azonban az ülés résztvevői elutasították, s inkább a külügyminisztérium előzetes értesítését tartották fontosnak annak érdekében, hogy a külképviseleteket időben be lehessen vonni a tervezésbe. Mindenesetre úgy tűnik, az utak számát mégis sikerült csökkenteni, mert Blohm szerint 1938-ban 355 határvidéki és külföldi utat indítottak. Kaufmann szerint 375 csoport tett látogatást külföldi országokban, 12 590 fős létszámmal.⁹⁰

1939-ben, a háború kitöréséig, még 206 csoportos utat lebonyolítottak 5230 résztvevővel. 1939 nyarán tehát már a közelgő háború is éreztette hatását. A VoMi a külügyminisztériummal egyetértésben tisztázott bizonyos népiségi kérdéseket, amelyek alapján a VoMi kezdeményezte a BIV-nél, hogy a HJ- és a BDM-csoportok útjait korlátozza, egyes területeken pedig szüntesse is be azokat. Ide

⁹⁰ Protokoll der Sitzung in der Kulturpolitischen Abteilung des Auswärtigen Amtes vom 24. Mai 1938 betreffend der Häufung von Studienreisen ins Ausland. PAAA R 60451.; HJ-Fahrten in alle Welt. *RJP*, 1938/185. 2.; ERICH BLOHM: i. m. 198. (Másutt Blohm 400 útról és 14 000 HJ-tag részvételéről beszél. 278.); GÜNTER KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 222.; Veranstaltungen des Grenz- und Auslandsamtes der Reichsjugendführung 1938. Vertraulich! Nur für den Dienst.

sorolták Lettországot, Észtországot, Dániát, Magyarországot (népi német területei miatt), Jugoszláviát (szlovén és horvát területei miatt), Romániát (Dobrudzsa és Besszarábia miatt) és Szlovákiát. Szlovákiában esetenkénti elbírálás és a VoMi egyetértése mellett engedélyezhetőnek tartották az utakat, ha kellőképpen felkészült a vezető. 1939. augusztus elején a Birodalmi Ifjúságvezetőség – további intézkedésig – megtiltotta, hogy a Hitlerjugend tagjai Lengyelországba, Angliába, Franciaországba, a három balti államba, Romániába, Görögországba és Törökországba utazzanak, s egyelőre nyilván a Cseh Protektorátus is kiesett a lehetséges célországok sorából az ottani konszolidáció érdekei miatt. 1939 szeptemberétől a Ribbentrop-ügyosztály minden külföldre irányuló utat betiltott.⁹¹

1939-től ráadásul egyre nagyobb nehézségeket okozott a devizahelyzet súlyosbodása is, amit nemcsak a háborúra való felkészülés idézett elő, hanem az is, hogy a HJ az előző két évben igen csak felfuttatta külföldi tevékenységét. Ezt 1939-ben még tovább kívánta fokozni. Ezért új szabály volt készülóban. Azt már 1939 januárjában tudták, hogy az Olaszországba, Magyarországra, Jugoszláviába, Bulgáriába, Romániába, Belgiumba, Hollandiába és Svájcba irányuló utakra meglesz a kellő mennyiségű külföldi fizetőeszköz, de más országok felé csak különösen indokolt esetben adtak ki valutát.⁹² Ezen országok listája nemcsak a német márka értékét mutatta, hanem egyben továbbra is szem előtt tartotta a legfőbb prioritásokat.

A már 1933 előtt meghonosodott nyári túrák és találkozók mellett egyre fontosabbakká váltak – és propagandaszempontról újdonságuk miatt is jelentősek voltak – a Hitlerjugend németországi tábora. A HJ egyszerű gyermeküdtetési célokra túlmutató, tágabb szemléletét mutatták a gazdasági referensek útjai, főleg Angliába és Délkelet-Európába. A birodalmi pártnapokra évente több ország ifjúságának képviselőit hívták meg. 1938-ban ezekre

⁹¹ Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 222.; RJF Stabsführer, Geheim, 4. August 1939. BArch. NS 28/31. 18.; Zu Partei 5812. 4. September 1939. PAAA R 27135.; Ref.: Ges. Rat Hammer, zu Referat Partei 4374. 15. Juli 1939. PAAA R 98919.

⁹² RJF Auslandsamt an die Dienststelle, 20. März 1939. PAAA R 98919.; Auslandsfahrten 1939. *Reichsbefehl*, 2/IV. 1939. január 20. 43.

a pártnapokra a BIV minden korábbinál több olyan vendéget invitált, akik külföldi fiatalok szervezeteit képviselték.⁹³

A Hitlerjugend szorgalmazta a levélbarátságok kialakítását is, amely amúgy is nagy népszerűségnek örvendett. A levelezés azonban korlátozás alá is esett: a népi németiséggel tilos volt levelezést folytatni, ugyanis a leveleket szigorúan ellenőrizte az illetékes országok rendőrsége is. A BIV felhívta a járásvezetők és a velük azonos szinten álló más vezetők figyelmét, hogy fordítsanak komoly gondot az efféle levelezés leállítására, mert már eddig is súlyos problémák származtak belőle.⁹⁴

A kapcsolattartás új formái között a leglátványosabbak a rádiós műsorok voltak, amelyeket a Hitlerjugend nemcsak belföldön alkalmazott nagy sikerrel, hanem a külföldi ifjúsággal való kapcsolattartásban is. Cerff szerint az éter hullámainak kihasználása, „azon keresztül szellemi és kulturális hidak verése” sokkal inkább hozzájárulhatott a békéhez, mint számos konferencia. Ennek érdekében a BIV az ifjúsági adások egész hálózatát álmoldta meg. Ilyen volt a Birodalmi Ifjúságvezetőség Rádió Hivatalának (*Rundfunkamt*) „világkörkapcsolása” (*Weltringsendung*), amelynek keretében 1935 októberében 32 ország ifjai több mint 1000 (1300) rádióadón fakadtak dalra a „világ békéjének fenntartása érdekében”. A körkapcsolás a német–lengyel rádiócsere jó tapasztalatai nyomán jött létre, Cerff és csapatának ötlete nyomán. A projekt az *Ifjúság áténekel a határon* (*Jugend singt über die Grenzen*) elnevezést viselte, s a részt vevő országok népdalkincséből állították össze. Német részről a berlini rádiós színjátzó csoport lépett fel, amely 1935-re már 100 tagú volt. Az egyes országok egyenként két és fél percben mutatkozhattak be. Az adást, amelyre végül 1935. október 27-én 18 és 20 óra között került sor, 200 rádióál-

⁹³ Az 1938. évi pártnapokon körülbelül tíz nemzet ifjúsága képviseltette magát, köztük első helyen Olaszország, Japán és Spanyolország, majd Portugália, Románia, Irak és Anglia. (Ausländische Jugendführer auf dem Reichsparteitag. *Die Zeit*, 1938. szeptember 4. BArch. NS 43/440. 43.; Ausländische Mädführerinnen auf dem Reichsparteitag. *RJP*, 1938/201. 3.; Ausländische Jugendführer auf dem Parteitag. *RJP*, 1938/204. 1.)

⁹⁴ Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. VB, 1939. április 27. BArch. NS 5/VI/427. 184.; Briefwechsel mit volksdeutschen Jugendlichen. *Reichsbefehl*, 7/IV. 1939. február 24. 153.

lomás sugározta egyszerre, köztük a dél-amerikai államok rádiói is; a műsort felvételtől sugárzó adók száma elérte a 700-at.⁹⁵ A világgörkapcsolás sikere után sorra jöttek létre további bilaterális csereadások például Finnországgal, Svédországgal, Angliával és Franciaországgal, később pedig már az Amerikai Egyesült Államokkal és Japánnal is, vagyis kontinenseken átívelően. A nemzetközi rádiócserek egyúttal a hasonló jellegű belföldi adásokra is ösztönzőleg hatottak, amelyek célja a birodalom más, adott esetben nagyon távoli vidékeinek megismerése volt rádióon keresztül. 1936. szeptember 4-én a Nagy Rádiókiállításon került sor a két újabb csereadásra egy-egy osztrák és francia csoport közreműködésével. A Hitlerjugend szokásos, heti *Az ifjú nemzet órája* (*Stunde der jungen Nation*) című műsora is érintette a határvidékkel vagy külfölddel kapcsolatos témákat.⁹⁶

Mint láttuk, a Hitlerjugend minden olyan szervezetnél magának szerezte meg az ifjúsági referensi posztokat, amelyek akár érintőlegesen is, de foglalkoztak ifjúsági ügyekkel: DAF, Birodalmi Parasztság, Német Külföldi Intézet (*Deutsches Auslands-Institut - DAI*) 1936-tól stb. Így a HJ az e szervezetek által lebonyolított ifjúsági programokban is közreműködött. Erre volt jó példa a Birodalmi Parasztság (*Reichsnährstand*) vidéki ifjúsági cseréje. Az 1935-ös felvezetés után 1936 tavaszán-nyarán 14 – többnyire szomszédos – országgal alakítottak ki cserekapcsolatot; főleg az északi országokból, valamint Morvaországból, Jugoszláviából és Erdélyből érkeztek fiatalok. Egyedül Dániából 17 fő jött,

⁹⁵ Eine Weltringsendung der Jugend. *RJP*, 1935/208. 1–2.; Die Weltringsendung der Jugend – eine technische Meisterleistung. *RJP*, 1935/214. 1–2.; Erich BLOHM: i. m. 279. – A 32 részt vevő ország (város) a következő volt: Németország, Anglia, Ausztrália, Varsó, Párizs, USA, Hawaii, Madrid, Milánó, Amszterdam, Zürich, Bécs, Brüsszel, Oslo, Prága, Argentína, Brazília, Belgrád, Stockholm, Budapest, Riga, Afrika, Holland-India, Koppenhága, Bukarest, Helsinki, Kowno, Uruguay, Paraguay, Thaiföld, Tokió és Mexikó. (Die Durchführung der Weltringsendung. *RJP*, 1935/239. 1–2.; Glückwünsche des Auslandes zur Weltringsendung. *RJP*, 1935/250. 2.; Wir rufen den Frieden der Welt. In: *Jugend singt über die Grenzen*. Hrsg. vom RJF Rundfunkamt. BArch. NSD 43/139.; Jutta RÜDIGER: *Selbstverständnis*. 117–118.)

⁹⁶ Erste deutsche-japanische Jugendaustauschsendung. *RJP*, 1938/23. 1.; Erich BLOHM: i. m. 279.; Austauschsendungen der HJ. *RJP*, 1936/112. 4.; Jugend aus Österreich und Frankreich im deutschen Rundfunk. *RJP*, 1936/199. 2.; Die Befreiung der Saar – Eine Reichssendung der HJ. BArch. NS 28/104. 61.

Magyarországról pedig 20-an érkeztek, akik több hónapot töltöttek a birodalomban. A jelentkezőktől általában 6 hónapos csereidőt vártak el, de adott esetben 3 hónapos turnus is lehetséges volt. 1937-ben a vidéki ifjúság államközi cseréje már harmadik évébe érkezett; ezúttal 8 ország kapcsolódott be a programba, s közöttük Svédország, Norvégia, Dánia, Finnország, Magyarország küldte a legtöbb fiatal. A magyar küldöttség dr. Tölgyes országos gazdasági tanácsos vezetésével érkezett Németországba. Halléban a Birodalmi Parasztság Vidéki Ifjúság Osztálya fogadta őket. 12-en Szász-Anhaltban, 7-en Thüringiában, a többiek pedig elszórtan a maradék birodalmi területeken kaptak elhelyezést. 1937 augusztusáig összesen 317 csere bonyolódott le.⁹⁷

Ez a kapcsolatrendszer a háború idején is folytatódott. 1942-ben norvég, horvát, magyar, szlovák és török – mezőgazdaságban dolgozó – fiú és lány, agrárhallgató és gyakornok látogatott a birodalomba, hogy a népek közötti vidéki ifjúsági csereprogram- és a vendégszálláshely-közvetítés keretében a birodalomban képezze tovább magát. 1942 első félévében 400 fő érkezett a program keretében Németországba, s számuk hónapról hónapra emelkedett.⁹⁸ Ez így nemcsak arra adott lehetőséget, hogy Németország ezen a területen is mintát adjon és befolyást gyakoroljon az érintett országokra, hanem közvetve elősegítette azt is, hogy a megszerzett ismeretek és azok anyaországi hasznosítása révén az egyes országok gazdasága és termelékenysége jobban fejlődjön. Így ezek az országok hosszú távon jobban szolgálhatták a háborús erőfeszítéseket, ráadásul a megismert német gyártású mezőgazdasági eszközök felvásárlóiként is jelentkeztek.

⁹⁷ Belgium 4 fő, Dánia 81, Anglia 1, Franciaország 1, Hollandia 2, Jugoszlávia 2, Lettország 1, Norvégia 25, Ausztria 1, Románia 2, Svédország 12, Svájc 5, Csehszlovákia 3, Magyarország 54 fő. (Der Landjugendaustausch – ein Mittel zur beruflichen Fortbildung. *RJP*, 1937/289. 1-2.; Jugendreferat. *Der Auslandsdeutsche*, 1936/10. 742.; Der zwischenvölkische Landjugendaustausch. *RJP*, 1936/119. 2.; Deutsche Landmädels im Ausland. *RJP*, 1936/234. 4.; Zwischenvölkischer Landjugendaustausch. *RJP*, 1936/173. 2.; Landjugendaustausch mit skandinavischen Staaten. *RJP*, 1937/115. 2.; Ungarische Landjugend in Deutschland. *RJP*, 1937/119. 2.; Lehrfahrt deutscher Jungbauern nach Finnland. *RJP*, 1937/148. 1.; Jungbauern in Suomi. *Die HJ*, 1937/31. 1937. július 31. 7.; Vier Jahre Landjugendaustausch. *RJP*, 1938/73. 1.

⁹⁸ Europas Landjugend lernt im Reich. *Deutsche Zeitung*, 1942. július 18. 7.

A HJ külföldi tevékenységének egyéb formái

1938 februárjában megtartották Schirach jelenlétében a Hitlerjugend épülő Külföldi Házának (*Auslandshaus*) bokréta-ünnepségét. A ház a Havel folyó partján, Gatow és Kladow között helyezkedett el, Potsdamtól nem messze. A stranddal, csónakházzal, kerti házzal és terasszal rendelkező ingatlan találkozóhelyet kínált a Hitlerjugend és más pártszervezetek külföldi munkában részt vevő vezetőinek, legfőbb funkciója pedig az volt, hogy a HJ-vezetói itt találkozhattak más népek ifjúsági vezetőivel, így „Németország ifjú generációja külföldi tevékenységének központjával” szolgált.⁹⁹

A korábbi német ifjúsági szervezetek egyes köreit – különösen a külföldre menekülőket – előszeretettel vádolták negatív propagandatevékenységgel. A HJ szerint ezek a körök a német ifjúság militarizálásáról, újpogányságról, a kultúrától és a civilizációtól való elidegenítésről szóló rágalmatokat terjesztettek. 1935-ben azonban már nem tartották szükségesnek ezek cáfolatát, hiszen az új német ifjúság ereje és egysége a német vezetés számára a HJ jövőjének bizonyosságát jelentette.¹⁰⁰ Folyt az információs anyagok cseréje, amely egyrészt lehetőséget nyújtott arra, hogy a világ ifjúsági szervezetei megismerjék egymás tevékenységét, másrészt ezen anyagok révén a saját szervezetről kialakuló képet is befolyásolhatták. A Hitlerjugend – mint az akkori Európa egyik legjobban szervezett és legnagyobb ifjúsági szervezete – rendszeresen az érdeklődés középpontjában állt. Nemcsak a baráti, hasonló szellemiségű országok voltak érdekeltek abban, hogy minél több információs anyaghoz jussanak róla, hanem a többiek is. Az információs anyagok révén a HJ ráadásul további befolyást is

⁹⁹ A földszinten helyezkedett el a társalgó, az étkező, a nappali, a zene- és játszószoza, egy előadó- és egy olvasóterem, könyvtár, az emeleten pedig 2–4 ágyas hálószobák és nappalik voltak. Mindegyik szoba a folyóra nézett. Az udvaron volt a sorakozóhely. (*Auslandshaus der Hitler-Jugend. Berliner Börsen-Zeitung*, 1938. február 12. BArch. NS 5/VI/427. 158. Richtfest des Auslandshauses der HJ. *RJP*, 1938/36. 1.; *Das Auslandshaus der Hitler-Jugend bei Berlin an der Havel*, h. n., é. n., 2–3., 5–7., 18., 20.; *Das Auslandshaus der HJ. Wille und Macht*, 1938/22. 37–38.)

¹⁰⁰ Vgl. *Auslandshetze gegen die HJ. RJP*, 1935/293. 1–2.

szerezhetett az egyes országok ifjúsági szervezeteiben, különösen azokban, amelyek éppen kialakulóban voltak. Nemcsak külföldi ifjúsági szervezetek érdeklődtek a HJ felől és kértek anyagokat, hanem adott esetben állami szervek is. Az efféle csere a legtöbb esetben kölcsönös volt.¹⁰¹

A HJ imázsának alakítását és propagandáját szolgálták emellett egyéb kiadványok és könyvek is. Az *ifjú Németország munkát és békét akar* című kiadvány a Führernek az ifjúsághoz intézett legfontosabb beszédeit tartalmazta az 1933-as évből, s különböző nyelveken világszerte megrendelték. A Hiterjugend sajtója rendszeresen tudósított szinte minden partnerország ifjúsági szervezeteiről és a bennük folyó munkáról. A Birodalmi Ifjúsági Sajtószolgálat (*Reichsjugendpressediens*) – más HJ-organumokhoz hasonlóan – nagy súlyt helyezett a határvidéki és külföldi tevékenység népszerűsítésére, illetve magára a tájékoztatásra. A külföldi németiség ifjúsági munkájáról is tájékoztatni kívánta olvasóit, s ehhez az NSDP Külföldi Szervezetétől, az AO-tól kért és kapott is segítséget.¹⁰² A Hitlerjugend sajtója mellett szinte minden fontosabb országos és regionális lap előszeretettel foglalkozott az ifjúsági kapcsolatokkal.

A Birodalmi Ifjúságvezetőség 1939 elején tervbe vette egy olyan vándorkiállítás összeállítását is, amely a „modern német ifjúságot” mutatta volna be külföldön. A Ribbentrop-ügyosztály az adott pillanatban azonban sem a nyugati demokráciákban, sem az északi és a balti államokban, sem Észak-, Közép- és Dél-Amerikában nem tartotta kívánatosnak a kiállítást. Üdvözölte viszont a bemutatást Spanyolországban és Portugáliában, hiszen

¹⁰¹ Mint például a brazil oktatási minisztériummal, a riói egyetem pszichológiai intézetével, a Sao Paolói egyetem jogi karával. (PAAA R 98918.) Anyagokat kért a portugál államifjúság, a haiti német követség, a Finn Cserkészszövetség, a spanyol Falange, a belga cserkészek, Kína, a jugoszláv állam, Chile, flamand körök, a román államifjúság és a dán ifjúság. Szlovákia és Belgium havi hírszolgálatot is kért. (Deutsche Gesandtschaft Lissabon an das AA. Liassabon, 23. April 1934; Verbindungsstab der NSDAP. Der Stabsleiter an das AA. 8. Mai 1934 – PAAA R 99246; Referat Partei, 20. Januar 1939. PAAA R 98918.; Deutsche Gesandtschaft an das AA. Helsingfors, 21. Januar 1939. PAAA R 98918.; PAAA R 98918.; PAAA R 98410.)

¹⁰² Reichsjugendpressediens. *Mitteilungsblatt der Leitung der AO der NSDAP*, 1935/31. Anfang Oktober 1935. 3. NSD. 8/6.

ott éppen kiépülőben volt az államifjúság. Szívesen fogadták volna a kiállítást a diplomácia szerint Olaszországban Görögországban, Albániában, Bulgáriában, a keleti országokban, például Szíriában és Szaud-Arábiában, Japánban és Mandzsukuóban; utóbbiban azonban csak 1940-re javasolták, mert ott éppen zajlott a „Nagy-Németország” kiállítás. Lehetségesnek tűnt Lengyelországban, Holland-Indiában és Sziámban is. Románia és Csehszlovákia tekintetében az ügyosztály még nem tudott tanáccsal szolgálni; ehhez a külügyminisztérium állásfoglalását is bekérte.¹⁰³

Felmerült a gondolat, hogy nemzetközi kulturális folyóiratot alapítsanak *Az ifjú Európa kultúrája* címmel, amely a külföldi propagandalehetőség mellett publicisztikai orgánumként tükrözhetne volna az ifjú Európa kulturális akaratát. Ebben a folyóiratban az „új Európa szellemi erői” működtek volna közre, hogy az európai bajtársiasságot német vezetéssel biztosítsák. A megvalósításhoz a Birodalmi Külügyminisztérium és a Német Akadémia együttműködésére számítottak, hiszen ezeket az intézményeket tartották a leginkább alkalmasnak arra, hogy „az ifjú politikai, művészi és tudományos erőket aktív bajtársiasságra hívják össze”. Az új folyóiratnak átfogóbbnak kellett lennie, mint a korábbi államközi folyóiratoknak, s a politikaiak mellett kulturális és társadalmi szempontokat is érvényesítenie kellett.¹⁰⁴

Idegen nemzetiségű ifjúság Németországban

A Hitlerjugend nem vehetett fel a tagjai közé idegen nemzetiségű és idegen állampolgárságú fiatalokat. Egyedi esetekben a szülők kérelmeit a BIV Külügyi Hivatala bírálhatta el.¹⁰⁵ A Hitlerjugend és a Németországban élő kisebbségek viszonyát a Hitlerjugend törvény 1939 tavaszán kiadott második végrehajtási rendelete szabályozta. Mivel addig a tagság nem volt kötelező, a kérdés jogi szabályozása valószínűleg nem merült fel. A Hitlerjugend ezt az

¹⁰³ Aktennotiz für Pg. Luther, 4. Februar 1939. PAAA R 98920.

¹⁰⁴ Gründung einer internationalen Kulturzeitschrift „Kultur des jungen Europa”. PAAA R 98958.

¹⁰⁵ Ausländer HJ. *Reichsbefehl*, 29/II. 1937. augusztus 6. 777.

ügynevezett népcsoport-paragrafust úgy tekintette, mint az európai térségben élő kisebbségek népiségi életjogának első elismerését, és így például állította az európai népcsoportok ifjúságnevelésében. A valóságban azonban szimpla diszkriminációról volt szó, hiszen a paragrafus nem egyszerűen csak lehetővé tette, hogy az illetőket felmentsék a HJ-szolgálat alól, hanem minden egyéni igény figyelmen kívül hagyásával kollektívan kirekesztette őket a Hitlerjugendből. Nyilvánvalóan elsősorban a lengyel kisebbség jelenléte ösztönözte ezt a szabályozást, az amúgy is rokon, minimális dán népcsoport ezt nem tette volna szükségessé. Vegyes nemzetiségű családokban, a német vérség alapján, a gyermekek felét felmentették, a másik felét kötelezték a HJ-szolgálatra, „hogy sem a német, sem a nem német népiséget ne részesítsék előnyben ezzel a határozattal”. Elvált házaspároknál az apa nemzetiségét tartották mérvadónak.¹⁰⁶ A felmentési kérelmeket nem a HJ bírálta el. Poroszországban, Bajorországban és Szászországban a kerületi elnökök (*Regierungspräsident*), Berlinben a városi elnök (*Stadtpräsident*), különben pedig a legfelsőbb tartományi szervek döntöttek. A rendelet a felelősséget egyértelműen a szülőkre hárította, akiknek nyilatkozniuk kellett népiségi hovatartozásukról.¹⁰⁷

1936-ban a HJ adatai szerint 721 dán nemzetiségű fiatal volt dán ifjúsági egyesületek tagja, ebből arra következtettek, hogy körülbelül ezren lehettek HJ-korban. Ez a szám a sokmillió német ifjúsághoz képest valóban elenyésző volt, ezért látott a HJ kiváló propagandalehetőséget abban, hogy ennek ellenére külön rendelkezésben részesítse a dán ifjúságot. A dán fiatalok viselhették egyenruhájukat, Flensburgban és Schleswigben saját ifjúsági szállójuk volt. A dán sajtó már 1937 márciusában úgy tudósított, hogy a BIV világnézeti okokból elzárkózik a nem német fiatalok felvételétől, de cserébe elvárja, hogy külföldön is hasonló módon kezeljék a német kisebbségeket.¹⁰⁸

¹⁰⁶ A HJ-törvény második végrehajtási utasításának 6. paragrafusa és Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. 10–11.

¹⁰⁷ HJ und Volksgruppenjugend. *RJP*, 1939/141. 1–2.

¹⁰⁸ Die dänische Volksgruppen-Jugend im Reich. *RJP*, 1939/197. 1–2.; Korrespondens „Nordschleswig”, Flensburg, den 9. März 1937. 2. BArch. R 43 II/512. 115.; Nationale Volksgruppen und Hitlerjugend. *Deutsche Tageszeitung. Das Blatt der Deutschen in Rumänien*, 13. März 1937. BArch. R 43 II/512. 117.

A két érintett kisebbség, de különösen a lengyel, már közvetlenül a törvény kiadása után munkához látott, hogy elérje a lengyel fiatalok felmentését. Beadványukat, a sziléziai pártkörzetvezető szerint, a törvény ama rendelkezéseire alapozták, miszerint a szervezet a jövőbeni állami vezetőket képezi, illetve hogy nem cél a nem germán elemek germanizálása. A körzetvezető viszont a korábbi tapasztalatok alapján attól tartott, hogy a felmentés megadása esetén a valóságosnál lényegesen több ember fogja magát lengyelnek vallani; ezért inkább az úgynevezett köztes – félig lengyel, félig német – rétegben akarta megnehezíteni a felmentés elérését. Ezt úgy kívánta megtenni, hogy csakis a lengyel iskolák diákjait és a németországi lengyel szervezetek tagjait mentette volna fel. Egy kötelező lengyel ifjúsági szervezet felállítását viszont veszélyesnek tartotta a határvidéken, mert az nagyon felélénkíthette a lengyeliséget. Ha pedig ez mégis elkerülhetetlenné válik, akkor az államnak, illetve magának a HJ-nak kell nagy nyomást gyakorolnia e szervezet vezetőire.¹⁰⁹

Összegzés

A Hitlerjugend a második világháborúig szinte minden nemzettel kapcsolatba lépett külföldre irányuló tevékenysége során. Így nemcsak a politikai nézeteket valló ifjúsági szervezetek váltak partnereivé, hanem – a bolsevizmus kivételével – más alapon szerveződő mozgalmak is. Ahogy a Hitlerjugend általános tevékenységével is milliók számára tett lehetővé olyan elfoglaltságokat (táborok, lögyakorlatok, hajózás, motorozás stb.), amelyek addig kevésbé széles körben – a lányok esetében pedig csak nagyon kis mértékben – voltak elérhetők. Ugyanez jellemezte a HJ külföldre irányuló tevékenységét is, amelynek révén nagyszámú német fiatal járhatott külföldön, illetve lépett kapcsolatba idegen ország fiataljaival.

A mintákat a HJ számára az Egyleti Ifjúság szolgáltatta, amelynek külföldi kapcsolatait is hasznosíthatta. A HJ sok esetben azon-

¹⁰⁹ Gauleiter Wagner an Hitler, 24. Februar 1937. BArch. R 43 II/512. 110–113.

ban teljesen újszerű kapcsolati formákkal is előállt. Az 1933 előtti szabadabb külföldi kalandozások korszaka után a HJ-nak igazodnia kellett az anyapárt által meghatározott nagypolitikai irányvonalhoz is, vagyis a HJ külkapcsolatai nem működhetek teljesen önállóan. A HJ bár saját tevékenységét nem értékelte külpolitikai természetűnek, az ifjúságot alkalmasnak vélte arra, hogy elősegítse a náci Németország külpolitikai céljainak megvalósulását. Vagyis a Hitlerjugend a nemzetek kölcsönös megismerkedése jegyében hozzájárulhatott a Führer nagy „békeművéhez”. Noha a BIV a HJ útját nem értékelte úgy, mint az új Németország népszerűsítését, a HJ szakított azzal a korábbi hagyománnyal, hogy az ifjak csak kalandból és szórakozásból menjenek külföldre. Minden külföldre vezető út homlokterében komoly küldetés állt.

A kezdeti elszigeteltség után a Hitlerjugendnek sikerült egyre több fiatalt külföldre küldenie. Ők valóban hozzájárulhattak ahhoz, hogy Németországról olyan kép terjedjen el, hogy elsődleges célja a béke megtartása. A Hitlerjugend a harmincas évek második felére egyre öntudatosabban lépett fel, hiszen Németországban már megszerezte az egyeduralmat, s külföldön is a kizárólagosság igényével kívánta képviselni a teljes német ifjúságot. A felnövő új generációban a népek kölcsönös tisztelete mellett pedig már a világhatalmi gondolkodás magvát is el kellett vetni. Az egyeduralom igénye és a békeszínlelés szervesen illeszkedett a náci tervekhez. A HJ csoportjai akkor látogattak a legnagyobb számban külföldre, amikor Németország megtette első leplezetlen terjeszkedési lépéseit, amelyek aggodalmat és ellenérzést keltettek, s ezt akkor talán még éppen az ifjúsági kapcsolatok segítségével is ellensúlyozni lehetett. A Hitlerjugend felső vezetése pontosan tudta, hogy 1939 mit tartogat. Szó sem volt tehát önzetlen attitűdről, hanem sokkal inkább arról, hogy a fiatal korban kialakított kapcsolatok révén Németországot ismertté és kedveltté tegyék, Németország így befolyásolhassa az egyes országok ifjúságát, sőt ezen túlmenően magukat az országokat is. Mellesleg – mint azt a legutóbb brit vonatkozásban publikált források is megerősítették – az ifjúság a kémkedés területén szintén nagy szolgálatot tehetett a náci Németországnak.

A külföldre irányuló tevékenység fejlődésével annak szervezeti keretei is folyamatos expanzióban voltak, mígnem teljesen elvá-

lasztották egymástól az idegen nemzetiségű ifjúsággal és a német (külföldi, népi) fiatalokkal fenntartott kapcsolatokat. A struktúra az alsóbb szinteken is jól szervezett volt, ami garantálta a zavartalan működést. Az utak előkészítése az 1933 előtti hagyományokat követte, s zavartalan átmenetet biztosított ahhoz, hogy a Német Ifjúság Európai Közvetítőszervét integrálják a Birodalmi Ifjúságvezetőségbe. Az utakkal kapcsolatos feltételrendszer azonban folyamatos szigorításokra szorult, mivel csak így lehetett érdemben megfékezni a külföldön visszatetsző magatartást tanúsító csoportok, illetve a BIV-vel nem szimpatizáló szervezetek fellépéseit. Az engedélyezett utak előkészítésében a Hitlerjugend illetékes szervei a nemzetközi kapcsolatokban érdekelt minden állami és pártszervvel összeköttetésben álltak. Az utakkal szemben támasztott technikai feltételeken túl az elveknek is nagy jelentőséget tulajdonítottak. A kifogástalan nemzetiszocialista szellemiség mellett mind az utak vezetőitől, mind pedig a kiutazó csoportok tagjaitól alapos szellemi előképzettséget követeltek meg. Ezt biztosította a háromszintű képzési rendszer, amely a határvidéki és a külügyi referensek, a HJ-vezetők és a HJ-egységek számára rendszeresen biztosította a szükséges ismeretek megszerzését. A legjobb iskolázás azonban mégiscsak a közvetlen élményszerzés maradt, vagyis az utak lebonyolítása, ebben azonban csak a 14 éves kor felettiak vehettek részt.

A külkapcsolatok formáinak kialakításakor a Hitlerjugend alkalmazta a német ifjúsági mozgalom már bevált módszereit, és újakat is meghonosított. E tevékenységi rendszer elsődleges és földrajzilag legközelebb eső részét a határvidéki munka jelentette, amelynek elsődleges feladata a népi szubsztancia megtartása és erősítése volt a határregiókban. A tervszerű és változatos formákban folyó határvidéki tevékenység (túrák, menetek, a színjátzó csoportok és énekkarok vendégjátéka, könyvtárak, határvidéki HJ-otthonok szervezése stb.) egyben megalapozta a külfölddel kialakított kapcsolatokat és segítette a külföldre utazó HJ-tagok felkészítését. Mindez nemcsak a HJ-ra terjedt ki, hanem a lakosság széles körére is.

A határvidékeken túl a Hitlerjugend felvállalta a külföldön élő birodalmi németiség gondozását is. Rájuk ugyanúgy kiterjedt a HJ-ban letöltendő ifjúsági szolgálat kötelezettsége, mint a birodalomban élőkre. Az NSDAP AO keretében működő HJ-csoportok a biro-

dalmi HJ hathatós támogatásával a világ több tucat országában fejtették ki tevékenységüket. Vezetőiket folyamatos iskolázással készítették fel feladataikra, ami azt is elérhetővé tette, hogy egyéb feltételek megvalósulása esetén ezek a csoportok is felnőjenek a birodalmi HJ színvonalára közelébe. Ebbe a körbe tartoztak olyan rendezvények, mint a Németország-tábor, a Németország-túra vagy éppen a Wilhelm Gustloff-tábor. Nem volt kevésbé fontos a már több évszázada külföldön élő népi németiség sem, amelynek ifjúságát – a birodalmi Hitlerjugendtól való tudatos megkülönböztetés érdekében – fokozatosan és egységesen Német Ifjúságnak kezdték nevezni. A népi német ifjúság gondozása terén a Hitlerjugend sikerrel kerekedett felül a már évtizedek óta ezt a tevékenységet folytató VDA-n. Az egykori gyarmatok iránti felelősség erősítése is szervesen beillett ebbe a tevékenységbe.

A HJ külföldi tevékenységének leglátványosabb részét azonban a külföldi fiatalokkal fenntartott kapcsolatok képezték. Nagy volt az érdeklődés Németország iránt, a német ifjúsági szállók a legnagyobb külföldi látogatottsággal büszkélkedhettek a világon. A kétoldalú kapcsolatok mellett látványosak voltak az olyan rendezvények, mint a rádiós körkapcsolás, illetve egyes országok ifjúságával létrejövő közös rádióadások, az olimpiai ifjúsági találkozók és sok más.

A harmincas években a HJ „külpolitikáját” egyértelműen a kétoldalú kapcsolatok dominálták, a külföldre vezető utak túlnyomó többsége is egyetlen országot érintett. A legkiterjedtebb és összetettebb kapcsolatrendszer értelemszerűen a kiemelt partnerekkel jött létre. Míg azonban Ausztria a külföldi németiség gondozása révén volt hangsúlyozottan fontos, Olaszország és Japán pedig az ideológiai rokonság és a későbbi szövetségi partnerség miatt töltött be fontos szerepet, addig Nagy-Britannia és Franciaország a diplomáciai „kényszer” hatására került a HJ érdeklődésének középpontjába. A kapcsolatok azonban a dél-amerikai térségtől egészen Japánig tapasztalhatók voltak, gyakorlatilag lefedték az egész glóbuszt. Ám a HJ külkapcsolatainak fő színtere mégiscsak Európa maradt – leginkább a keleti szomszédokhoz és a délkelet-európai térséghez fűzték szoros szálak. E kapcsolatok gyakorlati megvalósulásának bemutatása egy következő tanulmány feladata lesz.